Anul VIII (XVI) Nr. 1—2 | 8 pagini 3000 Lei | Timişoara, Ianuarie—Februarie 1947

VREREA

Apare la sfârşitul fiecărei luni.

Director:
ION STOIA-UDREA

Direcţia: Timişoara III. Str. Doja 12
Redacţia şi Administraţia: I., Str. Telbisz 2.

TELEFOANE:
Direcţia: 45—25 Redacţia şi Tipografia 50—03

Abonamente: 30.000 Lei anual. Pentru instituţii şi întreprinderi 200000 Lei

Inscr. în Reg. Trib. T.-Tor. S. III. Nr. 108/941

Au trecut 208 de ani . . .

FEBRUARIE BĂNĂŢAN, 1739

de Ion Stoia-Udrea

. . . Se târăşte încet iarna asta, ca un coşmar, şi e grea de parcă niciodată nu au să se mai întoarcă rândunicile. Sub zările veşnic zăgăzuite de neguri ger mare a încremenit fuga apelor şi ciutele îşi sângeră picioarele în pojghiţa aspră a zăpezii pe lungi cărări de foamete. Vulturi şi ulii s'au înstăpânit pe văzduh, şi corbi mari trec mohorâţi, cu fâlfâiri grele de aripi, spre ch mările vântului, ce-aduce miros de pârjoluri. Câte-odată, noaptea, zarea roşie a incendiilor răzbate prin pâclă şi se revarsă în valuri trandafirii peste întreg cerul. Din ascunzişurile lor oamenii privesc cum înfloreşte în roşu jurîmprejur orizontul şi se gândesc că oare câţi vor mai ajunge cândva, într'o primăvară, să clopleească bârne noui pentru un sălaş.

Mulţi nu, la nici un caz. In dric de iarnă, prin ninsoare, prin ceaţă, prin crivăţ şi ger, moşnegi, şi copii, şi femei umblă pe drumuri fără capăt, rătăcesc prin pustietăţi şi prin codrii, prin văgăunile sălbătăciunilor, despoiaţi, fără merinde, în ochi cu imaginea vetrelor pârjolite şi în suflet cu cea din urmă disperare pentru un mâine ce nu se luminează de nicăiri. Ii alungă din spate, din apropierea vetrelor de sat şi a drumurilor mari, teama de măcelurile soldaţilor imperiali, îi însoţeşte pretutindeni, pe toate cărările, ciuma grozavă, şi ori încotro ar voi să se îndrepte, pestetot îl aşteaptă, aspră şi neîndurată, foametea.

Soldaţii luaseră tot. Adunau cirezile şi turmele, goliau hambarele, jefuiau casele, şi ceea ce nu mai puteau duce, aruncau pradă focului.

Nimic, nimic nu le-a mai rămas ţăranilor valahi.

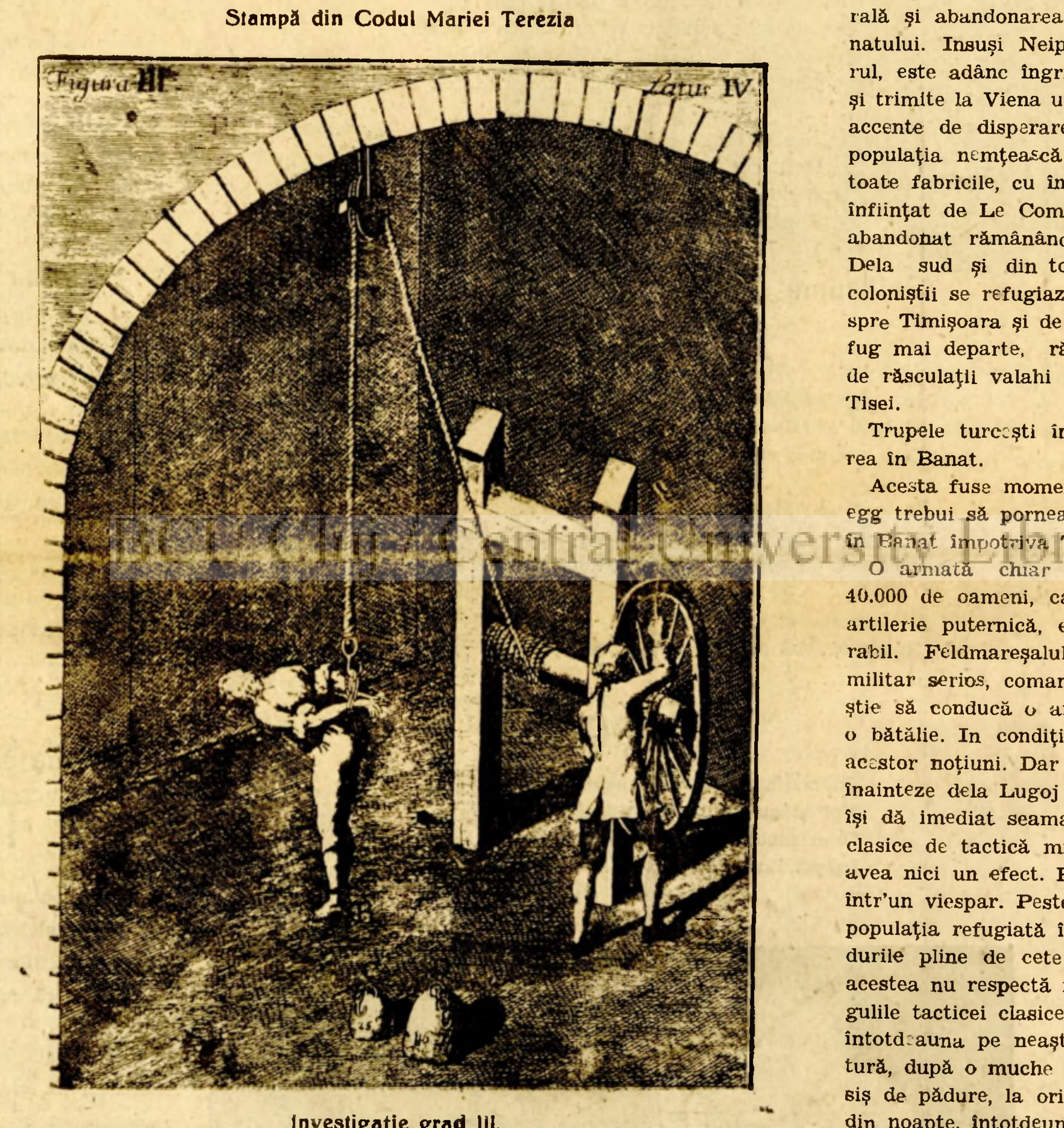
Se frâng trupurile istovite şi cad, însemnând cu şiraguri lungi de leşuri potecile calvarului. Lângă trupul îngheţat al mamei copilul se ghemueşte scâncind şi ninsoarea îi acoperă încet pe amândoi. Inspre seară tot pe amândoi îi desgroapă lupii. De groaza acestora îşi poartă, mai încolo, o mamă în braţele-i amorţite copilul mort de zile, Alături un bătrân s'a prăbuşit istovit de foame: ochii îi mor mai întâi, încremeniţi şi secătuiţi de orice oglindire. Cineva s'a luat pe urmele mistreţilor, ca să caute sub zăpadă rămăşiţele jirului de astă toamnă. Un altul roade cu toată sforţarea măselelor o bucată de coajă de cer. Şi toţi au licăriri de nebunie în ochi, delirul dela capătul puterilor. Aşa rătăsesc pe poteci ascunse, în munte, pe urme de fiare, prin codrii, în cete sau singurateci, şi se pierd, şi cad, şi mor; răzleţi şi neştiuţi de nimeni, ca sălbăticiunile pământului. Oameni mici sub cerul absent.

Fusese orânduit de Marile Ursitoare să se împlinească şi această fărădelege. Să biruie deplin nedreptatea şi atotstăpânitoare să domnească peste întinderea veacului. Să vină peste acest neam de baştină al Banatului, după atâţia cutropitori din Răsărit, cuceritori noui din Apus, cari, în numele civilizaţiei, să instituite cel mai odios regim din toate câte le-a încercat până aci ţărănimea românească a Banatului. Să-i asuprească pe aceşti ţărani răbdători până dincolo de capătul răbdării lor, să-i despoaie, să-i schingiuiască, să-i alunge de pe pământurile lor pentru a face loc coloniştilor stăpânirei, cari se constituie aci în clasă privilegiată, suprapusă şi profitoare. Iar când această ţărănime românească a Banatului, ajunsă la ultima limită a răbdării, recurge la actul disperat al răscoalei, să fie măcelăriţi în mase, bărbaţi, femei şi copii de-avalma, căminurile jefuite, casele prădate şi pârjolite. Toate aşa au fost scrise şi aşa s'au petrecut, în veacul al optsprezecelea al Erei noastre Creştine . . .

*

Acum, în primele zile ale lui Februarie 1739, Generalul Lentulus îşi scrie cu conştiinţa deplin înpăcată raportul către Impărăţie. Generalul Lentulus e un om aspru şi mândru. Şi deaceea, desigur, raportul lui nu seamănă câtuşi de puţin cu acel din toamna trecută al lui Königsegg.

Stampă din Codul Mariei Terezia

Investigaţie grad III.

La drept vorbind nici situaţiile lor nu se prea aseamănă.

Bietul Feldmarschall Königsegg a fost luat dela şefia comodă a Statului Major din Viena şi aşezat în fruntea armatei de operaţii într'un moment de grea cumpănă a Impărăţiei. Era în al doilea an de război cu Turcii, şi armatele austriece, după câteva succese frumoase la început, au trebuit în curând să bată în retragere şi oştile Sultanului au reuşit să treacă teatrul războiului de pe malul drept pe cel stâng al Dunării, instalându-se solid în jurul Râşavei. Şi odată cu trecerea lor pe pământului Banatului se aprinse şi răscoala valahă.

Inceputul se făcu prin câteva acţiuni răzleţe, lipsite de vre-o coordonare, ale unor cete neorganizate, alcătuite din elemente eterogene, şi având ca scop doar nimicirea coloniilor nemţeşti din împrejurimile imediate ale localităţi de baştină a cetei. Dar nu peste mult aceste cete încep să se organizeze şi, — ca de exemplu aceea a lui Pavel Dărăbanţu din Gătaia, — îşi extind activitatea şi dincolo de raza intereselor locale imediate. Aceste răzmiriţi locale se răspândesc apoi cu o neînchipuită rapiditate şi în câteva săptămâni numai mişcarea se lăţeşte, cuprinde toată partea de est a provinciei şi ia înfăţişarea unei răscoale generale, a întregii ţărănimi româneşti din Banat împotriva stăpânirei austriece.

Scopul răscoalei nu fu numai eliberarea de sub jugul stăpânirei imperiale, ci şi alungarea coloniştilor aduşi aci, cari prin privilegiile primite, în detrimentul băştinaşilor, se constituiseră în clasă distinctă şi suprapusă. Războiul se dădu nu numai între răsculaţi şi stăpânire, ci şi între neam, şi neam, între clasă şi clasă. Mai corect, între două neamuri, transformate în două clase sociale.

Scânteia izbucni dela Dunărea-de-jos şi focul se întinse peste toată jumătatea de est a provinciei, până sus la Lipova, la linia Mureşului. Una după alta căzură şi se nimiciră proaspetele colonii nemţeşti. Intâi cele din Clisurele Dunării, Liubcova, Moldova, Pojejena, Radimna, apoi cele de pe Nera, Socol, Câmpia (Langenfeld), Biserica-Albă, Calugera (Rebensberg), Macovişte, Sasca, Potoc, şi de pe Valea Caraşului, Straja (Lagerdorf), Iertoful (Häuerdorf), Rusova, Oraviţa, Salhausen (dispărut), Kudritzul, apoi Dugnecea şi Bocşa pe Bârzava, iar mai departe înspre câmpie, Vârşeţul, Cervenca, Denta, Deta, Ciacova; în acelaş timp pârjolul a trecut pe Valea Timişului şi coborând spre şes mistui, după Slatină, coloniile dela Caransebeş, Lugoj, Recaş, apoi urcând în sus cuprinse şi pe cele din Giarmate dela Bruckenau, Guttenbrunn, până la Lipova, pe Mureş, — ca să amintim numai pe cele mai cunoscute. Ruine, tăciuni şi pustiu însemnară calea răsculaţilor.

Ci în acelaş timp groaza de răsculaţi cuprinde şi partea de vest a Banatului. Şi cum răsculaţii în iureşul lor nimiciseră pe unde trecuseră odată cu coloniile şi posturile de pază şi garnizoanele militare imperiale, panica cuprinse atât administraţia civilă, cât şi comandamentul militar din Timişoara, care în primul moment de turburare se gândeşte să ordone o retragere generală şi abandonarea complectă a Banatului. Insuşi Neipperg, guvernatorul, este adânc îngrijorat de situaţie şi trimite la Viena un raport cu vădite accente de disperare. Din Timişoara populaţia nemţească fuge în panică, toate fabricile, cu întreg cartierul nou înfiinţat de Le Comte de Mercy, este abandonat rămânând absolut pustiu. Dela sud şi din toate părţile estice, coloniştii se refugiază în grupuri mari spre Timişoara şi de aci, tot în panică fug mai departe, răspândind groaza de răsculaţii valahi până la ţărmurile Tisei.

Trupele turceşti începuseră înaintarea în Banat.

Acesta fuse momentul când Königsegg trebui să pornească cu armata sa în Banat împotriva Turcilor.

O armată chiar foarte serioasă: 40.000 de oameni, cavalerie încercată, artilerie puternică, echipament admirabil. Feldmareşalul Königsegg e un militar serios, comandant matur, care ştie să conducă o armată, să dirijeze o bătălie. In condiţiile normale ale acestor noţiuni. Dar când începe să înainteze dela Lugoj în jos Königsegg îşi dă imediat seama că bunele teorii clasice de tactică militară aci nu vor avea nici un efect. Par'că ar fi intrat într'un viespar. Peste tot satele pustii populaţia refugiată în ascunzişuri, pădurile pline de cete duşmănoase. Şi acestea nu respectă nici o iotă din regulile tacticei clasice de război. Atacă întotdeauna pe neaşteptate, la o cotitură, după o muche de deal, la un desiş de pădure, la orice oră din zi sau din noapte, întotdeuna când mai puţin te aştepţi la un atac, din spate, din flanc, din faţă, la avangardă sau la bagaje, învălmăşesc rândurile, răstoarnă toată ordinea de marş, iar în momentul când companiile şi escadroanele austriece se concentrează împotriva lor, dispar aşa pe repede, că nici praful nu le mai ajunge urmele. Şi aceste atacuri se repetă încontinu, la orice oră, în cursul marşului, în timpul odihnei sau al campării, din orice parte a taberii, când o ceată e respinsă la un flanc, alta apare la celalalt. Aşa merge zi după zi, tot timpul înaintării.

Königsegg nu a uitat nimic din ceeace a învăţat în şcoala militară, el ştie şi ce este un război de guerilă. Şi ia toate măsurile cuvenite, prescrise de manual: detaşează trei regimente de cavalerie, sub comanda generalului Pálfy, pe linia Lugojel—Caransebeş—Slatina, pentru aşi asigura spatele şi aprovizionarea, organizează unităţi de parare a atacurilor la toate laturile, înaintează într'o ordine de marş cât mai strânsă, cercetează cu deamănuntul terenul pe unde înaintează.

Toate înzadar. Ţaranii români răsculaţi cunosc mai bine terenul, ştiu să se folosească de fiecare amănunt al lui. Sunt acasă. Şi ei ţin cu Turcii, s'au amestecat cu ei, ba mulţi chiar s'au băgat cu simbrie la Padişah. Şi sunt aspri, şi îndârjiţi, şi răi. Nu-i iartă pe austrieci. Ce n'au putut dosi sau căra cu ei, au aprins, numai să nu aibă Königsegg o măsură de grâu, o căpiţă de fân. Şi nici nu a avut.

Şi astfel marea armată austriacă ce macină încetul cu încetul. In cele câteva întâlniri cu trupele turceşti se comportă frumos, reuşeşte să câştige câteva victorii mărunte chiar. Dar războiul l-a pierdut. Trebuie să se retragă, să cedeze terenul inamicului. Nu Turcilor, ci vrăşmaşului mai aprig: răsculaţilor bănăţeni. Aceştia îi fărâmiţează forţele mereu. Şi la rentoarcere. Cu atât mai aprig chiar. Până ce, decimată de lupte, apoi de scorbut şi de ciumă, marea armadie se târăşte ca un vierme sdrobit spre Vârşeţ, spre Panciova.

Königsegg e un militar conştient şi un supus conştiincios al Curţii dela Viena. El nu caută să înfrumuseţeze faptele nici să măsluiască adevărul. Recunoaşte înfrângeea. Ii arată şi cauzele: 1. lipsa de cavalerie suficientă (= descopciase trei regimente să-şi apere spatele de răsculaţi); 2.

(Continuare în pagina 6)

D. Camil Petrescu ne mărturiseşte:

„Consider lichidată cariera mea literară“ . . .

— Un interview acordat revistei „Vrerea“ —

O amiază de iarnă, în „atmosfera neutră“ — după cum ar spune Thomas Mann — a cafenelei „Palace“ din Timişoara. Vorbesc cu Camil Petrescu. Mă găsesc puţin jenat şi cutremurat în faţa acestei inteligenţe tulburătoare. Stau şi privesc o personalitate excepţională, caut ochii-i limpezi, parcă fără contingenţă cu realitatea, faţa consumată dealungul anilor de actul demiurgic al creaţiei.

Sub această lespede a frunţii s'au născut flacările celei mai aprinse frământări intelectuale; de aici au pornit marile curiozităţi niciodată satisfăcute, inepuizabilul sbucium creator. O, frumuseţea etică a lui Camil Petrescu stă tocmai în necontenitul joc al forţelor sufleteşti, care se resping şi se îmbină, totuşi la fiecare pas. Din acestea provine sensul de umanitate, gradul de contemplativitate şi echilibrul sufletesc care au condiţionat naşterea operelor sale. Mă gândesc la bibliografia acestor cărţi în care aproape toate genurile au fost atinse la un egal potenţial: de la poezie, la roman, şi dela teatru, până la filosofie. In cine să găsesc un corespondent acestui român-european, acestui om, acestei complexe personalităţi, de atâtea variate experienţe sufleteşti, de atâtea aventuri intelectuale, spirituale, cerebrale, decât poate în Papini, acel „creer dramatic al tuturor experienţelor“?

*

(Continuare în pagina 4)

Din lirica franceză modernă

Poezii alese și traduse

de Petru Sfetca

Charles Baudelaire

Tristețea lunii

In seara asta, luna, ce leneșă visează;
Ca o fecioară care în perini s'a lungit,
Mângâitoarea-i mână, întârziind veghează
Când ațipește, sânul rotund și desvelit.

Pe mătăsoșii umeri, ce de nămeți o țin,
Când istovită moare într'un leșin prelung,
Și ochii-i după albe fantasme se ațin
Infloritoare care'n azurul ei ajung.

Când pe pământ adesea, de lâncezeli tânjind,
Ii scapă de sub pleoapă o lacrimă mijind,
Al somnului potrivnic, doar un poet pios,

Lacrima pălindă în palma mâinii-o prinde,
Fragment de-opal, cu multe reflexe licărinde,
Și'n inim'o ascunde de soarele focos.

Frumusețea

O muritori! ca visul de marmoră -s divină,
Și sânul meu de care pe rând toți s'au zdrobit,
Crescut e să inspire poetul ispitit
De-un mut amor și veșnic, ca frageda lumină.

Ca Sfinxul enigmatic peste azur tronez;
Cum lebedele albe-mi stă inima 'n zăpezi;
Urăsc momentu'n care clintirile le vezi;
Și nu plâng niciodată și nici nu râd, visez.

Poeţii, contemplându-mi gingașa siluetă,
Aidoma în linii superbelor statui,
Și-or prăpădi vieața în chinuri amărui;

Să-mi fascinez docilii amanți, eu port discretă,
Oglinzi miraculoase ce totu'nfrumsețează:
Port ochii mei, clari ochii-cu veșnicia trează!

Albatrosul

Adesea marinarii pe borduri să s'amuze
Prind pasările mării, drumeţii albatroși
Cari însoțesc cu sborul în stoluri gălăgioși
Corabia lunecândă pe apele ursuze.

Pe scândurile punții, de 'ndată așezați
Ei, regi în ceru-albastru, în gesturi se jenează
Şi aripile albe și largi nu mai planează,
Ci ca pe două vâsle le târâie 'ncurcați.

Inaripat captivul fricos e și stângaci;
Odinioară mândru, acum hazliu și hâd
Cu-o pipă-l ciocănește cutare 'n plisc — și râd,
Când șchiopătând mimează pe ciung ca niște draci.

Ca și-acest prinț al slăvii, Poetul e din fașe
Sfidând furtuni, săgeată, întocmai unui sfânt,
Dar exilat în gloata de jos, de pe pământ,
E 'mpiedecat să umble de aripe uriașe.

Vinul amanților

Atmosfera ni-e ideală!
Fără frâu, pinteni, zăbală,
Pornim călare pe vin
Spre cerul feeric, divin!

Doi îngeri ni-s încolțiți
De febrele roșii fierbinți
Spre zorile albastre am săltat
Gonind un miraj depărtat.

Legănați mulcom pe aripa
Vârtejului inteligent
Intr'un delir tulburent

Plutim alături dement
Fără răgaz și repaos
Spre-a Paradisului haos.

Francis Jammes

Intru Domnul

Plăcut an al venirii eternei Vieți:
Viorele ce nu vă veți mai ofili... Dimineți
cu aripile păsărilor niciodată închise... Curcubeu ... Băeți

cu vesele umbreluțe și râsuri dintr'o Joi
care nu va mai sfârși ... Liniștea Amiezii ... Apoi

bucuria calmă întinsă pe-a Paradisului câmpii noui...
De Domnul mi-e foame și de tine Bucurie mi-e sete.

Când voiu fi mort, ochii să-mi închizi pe'ndelețe
ceriurile să văd dinlăuntru cum se deschid violete.

Paul Verlaine

Green

Uite fructe, frunze, flori și ramuri
Și inima spre tine palpitând;
Mâinile să-ți fie pe ea calde balsamuri,
Să n'o rănești, ci dulce să o alinți în gând.

Sosesc cu dimineața la tine pelerin
Și roua mi-e'nghețată pe frunte ca o salbă;
Ingăduie în poală să m'odihnesc divin
Gustând din plin, în tihnă, singurătatea albă.

De sânul fraged capul mă lasă să-l ating,
De sărutarea-ți beată el încă mai răsună;
Când potolit, în pace tăcerile îl ning,
Să împărțim și somnul și-odihna împreună.

Guillaume Apollinaire

Toamnă

In ceață pășește-un țăran cu strâmbe picioare
Și boul său încet în a toamnei ceață
Care ascunde cătunele sărace ca după zăvoare.

Și mergând țăranul fredonează fără viață
Un cântec de necredință de dragoste ce omoară
Amintind de-un inel și de-o inimă ruptă'n fâșii.

O! toamna toamna făcu vara să moară
In ceață două siluiete pășesc cenușii.

Racul

Indoială, o plăcerile mele iată
Voi și eu vom merge-amândoi
Cum racul, racul înnoată,
Inapoi, înapoi.

Stefan Gomboșiu Mucenic

Paul Valéry

Vinul pierdut

Cândva svârlit-am în ocean,
(Sub care cer, o! nu mai știu)
Un strop curat din vinul viu
Abisului prinos în van.

In gest destinul mi-a vorbit?
Licoare cine te-a 'necat?
Căci inima când a svâcnit
Nu sânge, vin eu am vărsat.

Claritatea-i străvezie,
In roz ușor s'a tulburat,
Apoi din nou s'a luminat...

Vin pierdut, unde 'n beție...
Cum saltă 'n aerul amar
Fantasmele 'ntr'un dans bizar.

Rodiile

Intredeschise rodii tari
De sâmburii 'ncolțiți boldite,
Ca frunți auguste, vi-s plesnite,
Sub revelațiile mari.

De sorii îndurați din plin,
Căscate rodii și învinse,
Mândriile v'au fost aprinse
Troznind pereții de rubin.

Și-al coajei aur de se frânge
De-o forță din necunoscut
In giuvaere ca de sânge.

Indeamnă alba crăpătură
La vis un suflet ce-am avut
De tainica-i arhitectură.

Stéphane Mallarmé

Tristețea verii

Soarele, pe nisip, o! luptătoare somnoroasă,
In aurul pletelor tale încălzește-o baie languroasă
Și, arzând tămâie pe vrăjmașu-ți obraz,
El amestecă cu lacrimi o licoare'n extaz.

In acest alb Inflăcărat neclintit' acalmie
Te face să spui, întristată de-a sărutării beție,
„O singură mumie nu vom fi niciodată,
Sub deșertul antic, sub palmieri așezată!

Dar părul tău-e un râu călduț în amiază,
Sufletu 'n el, fără tremur, se 'neacă, îl obsedează
Acest Neant găsit pe care nu-l cunoșteai.

Eu fardul plâns de pleoapele tale gustai,
Inimii, să văd — pe care-o loviși pană 'n vatră —
Știe să-i dea nesimțirea unui azur sau piatră.

Arthur Rimbaud

Chip de faun

In crâng ce tremură de argint — să-l scuturi! —
In crâng sfielnic, tainic ce-și anină
Gingașe flori, unde-ațipesc săruturi,
Precaut, trăgând a frunzelor cortină.

Un faun cu ochi speriați s'arată
Și 'n dinții albi flori roșii mușcă,
Storcând vâscosul lichid, gura-i beată
Rânjește din frunziș — și pușcă

Ca jivina aleargă de fricos
Și hohotiri prin crengi detună,
E 'nspăimântat de-un cântec de bot gros,
In sărutări când crânguri se'mpreună.

Viziunea socială a artei și valorile anestetice

de Pavel Bellu

I.

Cu „Explicarea omului", d. Mihai Ralea puse încă odată în discuție conținutul și condiționarea materială a artei, ajungând la un primat al formei, rezultat din artificialitate, concepută drept caracteristica fundamentală a artei. Asupra condiționării tehnice se oprește și d. Tudor Vianu în „Estetica" dsale, deci asupra rolului omului, a meșteșugului acestuia și, reluând o tradiție începută dela Aristotel, definește, drept obiect al esteticei, numai frumosul artistic. D. Liviu Rusu, în „Logica Frumosului, se atașează punctului de vedere exprimat de Th. Lipps, pentru care frumosul este sinonim cu valoarea estetică, situându-se deci într'un curent care este împotriva restrângerii înțelesului de frumos.

Intrucât majoritatea curentelor estetice insistă asupra formei, ca rezultat al elaborării personale a artistului, s'ar părea că „Estetica formală" își îmbogățește orgoliul, în detrimentul „Esteticei conținutiste". In chiar „Poetica" lui Aristotel este sesizată valoarea caracteristicului, afirmându-se că lucruri urâte, care în viața de toate zilele ne-ar produce numai scârbă, prezentate artistic ne produc o deosebită plăcere, datorită perfecțiunei formale a artei. Insuși cuvântul românesc „frumos" ar semnifica un primat al formei, provenind din „formosus" (d. D. Roșca). Arta face uz de linii, de puținătate, de esență. Dar Lalo, comentând pe Aristotel, spune că „L' essentiel est dans l'acte, non dans la puissance, dans la forme, non dans la matiére. (L'expression de la vie dans l'art, Felix Alcan, 1933, pg. 53). Iar Camille Mauclaire, în „Le génie d'Edgar Poe", afirmă categoric: „L'artiste ment". Și: dacă el dă impresia irezistibilă a lucrului natural și trăit, „c'est a force d'objectivité, d'impersonalité, d'artifice", motivează acelaș autor, citat de Lalo (ibid. p. 30). Croce, „din cuviință față de Sanctis", conchide și el, că în definitiv Estetica intuiției s'ar putea numi și „Estetica formei", — iar, în ultimă concluzie, se afirmă că „arta este un meșteșug care și-a uitat scopul" (Mihai Ralea, „Arta ca plăcere a artificialității"). Pe de altă parte, arta mai era considerată ca un lux, un joc gratuit sau un miracol, iar Platon, pentru considerente de ordin moral, o izgonea din Cetate. Proudhon o amenință și el și o condamnă.

Să fie ea oare un lux, un rău, o ficțiune, — sau e o modalitate existențială, o sublimare a elementelor vitale brute, un fragment redus în care s'a smuls ceva din armonia mare a lumii?...

Istoria esteticei prezintă opinii controversate, dar însăși încercarea de alungarea ei din viață dovedește că arta este adânc legată de ea, dar că, obiectivată în valori estetice, își pierde scopul vitalist, suspendă ceva din scurgerea vieții; ajunge astfel în conflict cu viața. Dar să reținem: devitalizare nu înseamnă deshumanizare! Depășind materialitatea, arta se oprește pe un plan superior — în umanitate.

Dar atunci, care este legătura artei cu socialul? Dacă arta are o geneză-miracol și dacă străbate materialitatea vieții, modificând-o și modificându-se, într'un aprig joc dialectic, concretizat în procesul resubiectivării, care va fi poziția Esteticei față de curentul vitalist al lui Guyau și față de mentalitatea sociologizantă a zilelor noastre? „La vie, rien que la vie", spune Jules Laforgue. „Est beau ce qui vit", spune Abatele Brémond. Dar Maurice Gramont vorbește despre „un sentiment profond de realitées irréelles", iar Paul Claudel spune că viața este un album „a feuilleton, une collection de thémes pour l'inspiration, un matiére premiére et non un modele." Pentru ca, în fine, Wilde să afirme că „L'art n'exprime jamais autre chose que lui", — sau Croce, ironizând ca totdeauna: „Arta este ceea ce știm cu toții că este". Arta este intuiție.

In o asemenea tabuizare intelectuală, era firesc ca mentalități streine de artă să-i pretindă sarcini pe care aceasta nu le putea duce, decât cu riscul degradării a însuși sensului ei existențial. Stăpâniți de mentalități utilitariste sau melioriste, oamenii vedeau în artă un bun mijloc de cărăușie, neținând seama de opinii luminate ca aceea a lui Kant: „frumosul este ceeace place desinteresat", sau Spencer: „frumosul se naște atunci, când a dispărut utilul", Ba considerând valabilă o falsă semnificație despre „turnul de fildeș", s'a emis părerea unui cordon sanitar contra artei, rod al denaturării ideii „katharsisului" într'o pâclă freudistă intensificată. In realitate se pierduse sensul adevărat, eterat, al artei, care era confundată cu maculatura de circulație joasă.

Pentru motive de securitate socială și în numele socialului, arta era condamnată și artiștilor, pentru a fi absolviți de vina lor „asocială". li-se impuneau sarcini de vehiculizarea unor idei și materiale brute, pentru ale căror burdufe și paenece pegasul era prea fragil.

Dar care este înțelesul conceptului de social? — Intrebuințat în formă adjectivală în chiar titlul lucrării noastre, el se impune a fi lămurit, și pus în lumina ultimelor considerații ale științei sociologice.

Dealungul a o sută de pagini, d. G. Em. Marica cercetează înțelesul acestui concept, justificând temeiurile cercetării, semnificațiile socialului și explicația diversității semnificațiilor socialului. („Conceptul de social", Cluj, 1946). Fiindcă evoluția acestui concept dela Durkheim la Maunier a fost spinoasă. Dela controversarea primatului individului față de societate (Tarde) și a primatului societății față de individ (Durkheim); dela înțelesuri cari abstractizau, precum: grup, stil de viață, exterioritate, constrângere (Durkheim), anonim (Heidegger), până la semnificația socialului la socialitate, conținutul acestui concept s'a modificat atât, încât Sociologia însăși simțea nevoia unei limpeziri. Deaceea soluția lui René Maunier — cea mai proeminentă personalitate a școlii sociologice franceze contimporane — care a substituit opoziției, individ-colectivitate interrelația individ-colectivitate, a fost hotărâtoare în deslegarea dilemei problematicei sociologice. Caracterizând socialul drept o raportare la cineva sau la mai mulți, prin nota de inter-uman (zwischen-menschlich) a oferit o soluție în care a poposit satisfăcută și școala sociologică germană Max Weber și v. Wiese).

Dar mai exista o semnificație a socialului, remarcată și de Durkheim: culturalul. Aici disputa dintre școala sociologică franceză și școala sociologică germană a fost aprigă: Francezii punând greutatea pe social, susțineau socializarea spiritului, — iar Germanii, punând greutatea pe spirit, susțineau spiritualizarea socialului. Această din urmă discuție a dus la distincția culturalului-parțial de culturalul-total, după cum discuția anterioară dusese la distincția dintre socialitate-totală și socialitate-parțială.

Aceste distincții, odată operate de Sociologie, au adus o lumină nouă și au lărgit considerabil bazele problemei, aducând un concurs deosebit și Filosofia Valorii, care, în disputa problematică a culturii, nu era în stare să câștige singură autonomia științelor culturii și nonamestecul criteriilor în procesul de valorificarea valorilor.

Simmel afirmase că Sociologia este știința socialului. Ori dacă unii identificau socialul cu valori parțial-culturale, precum juridicul, economicul, politicul, era evident că se ajungea la concepții care nu cuprindeau întregul conținut al socialului. In un asemenea spirit, o problemă nu era niciodată rezolvată integral social. Conceptul culturalității totale, ca și conceptul socialității totale, au fost oferite ca soluții științifice ultime. Opinia lui Goldscheid a fost astfel simțitor corectată și valoarea culturală, remarcată de Spranger, a fost însușită de filosofii culturii ca valoare finală. Petre Andrei subliniază distinct: „Dacă sunt idealuri trecătoare și variabile după locuri și timpuri este totuși un ideal suprem invariabil, o valoare absolută, după care apreciem, valorificăm valorile și după care tindem să le realizăm. Acest ideal suprem e principiul și criteriul adevărat de valorificarea valorilor; ... această valoare supremă e valoarea total culturală". (Filosofia valorii, Buc. 1945, p. 120). Acelaș concept al valorii total culturale și al idealului cultural este împărtășit și de d. Tudor Vianu (Filosofia culturii, Bu. 1945). Iar d. Lucian Blaga, în „Trilogia Culturii", afirmă destinul cultural al omului, conceput ca „ființă culturală". Parafrazând „Zoon politikon"-ul lui Aristotel, dsa spune că omul este un „animal metaforizant", o ființă care, revelând misterul, creator, își realizează propriul destin, într'o modalitate existențială unică.

R. Ladea — Compoziție

Importanța culturalului reese, deci, limpede. Complectând semnificațiile despre social cu remarca lui Wiese, că socialul presupune și influență reciprocă, accepțiunea noastră devine clară: raportare la altcineva sau la mai mulți; care trăește în societate; care aparține societății. (Aceste două semnificații din urmă, după A. Lalande, articolul despre „Social" din „Vocabulaire technique et critique de la philosophie", Paris 1926, citat de d. G. Em. Marica, ib. id. p. 100.) Când folosim deci conceptul de „Social", înțelegem socialitate totală și culturalitate totală.

Care este, atunci, legătura artei cu socialul? Din perspectiva Esteticei conținutiste, intrebarea găsește un răspuns simplu, deoarece adepții conținutismului admit dela început că operele de artă conțin elemente de proveniență socială. Cât privește situarea noastră într'un plan al valorilor, filosofia valorii ne oferă un răspuns categoric în chiar tabloul de clasificare a valorilor. Astfel Petre Andrei stabilește două mari clase de valori: a) valorile hiper-personale (logice și matematice) și b) valorile sociale (economice, juridice, politice, etice, istorice, estetice, religioase, culturale-sociale). In consecință, valorile estetice obiectivat în operele de artă sunt sociale în măsura culturalității lor. Ori, culturalul este social. Dar un exemplu al lui Paul Valéry ne dovedește că și valorie matematice, prin aplicare materială, devin practice, deci sociale, chiar dacă în compunerea lor nu intră elemente sociale. Sociologii vor dovedi oricând, că orice valoare, dacă nu este, devine socială în o anume situație și în un anume stadiu.

Astfel sociologia modernă dovedeste că izolarea artistului nu este asocială. Asocialul nu se poate încadra în societate, izolarea lui nu e voluntară; izolarea artistică e voluntară, limitată de nevoia travaliului artistic, și în izolare însăși autorul lucrează cu elemente sociale (cărți, opinii, idei, produse culturale). Sociologia mai amintește apoi că personalitatea creatoare s'a format în societate, alimentată de valorile ei. Sociologia citează adeseori cazul lui Robinson Crusoe, care în izolarea lui era social, deoarece gândea la lucruri sociale și era încunjurat de produse a'e societății, rămase în urma naufragiului. Ori, artiștii nu sunt totdeuna concurenți primejdioși ai eroului lui Defoe, deși geografia lor spirituală e nițeluș mai complicată. Valorile contemplative, deși Rickert o neagă, sunt totuși sociale. Imitația (mimesis-ul antic) este socială.

Dar problema nu poate rămâne aci. A împărtăși ideea lui Lipps, că valoarea estetică este sinonimă cu frumosul și a trage concluzii în baza clasificării valorilor, este o cale care, esteticește, prezintă deficiențe. Dacă sociologicește am cita pe Burchardt, care în „Aesthetik und Sozialwissenschaft" afirmă că materia artei este socială și numai forma artistică este personală, răspunsul la întrebarea pusă n'ar satisface decât din punct de vedere sociologic, ceeace înseamnă că problema nu e rezolvată și din punctul de vedere al Esteticei.

Revenind deci asupra Esteticei formale (Formaesthetik) și asupra Esteticei conținutiste (Gehaltsaesthetik), dorim să vedem în ce măsură materialul social este convertibil în opera de artă și dacă arta pură, eterată, devitalizată, mai este socială în gratuitatea ei. Această latura a problemei constituie preocuparea celei de a doua părți a lucrării noastre.

NOUL NARCIS

de Nicolae Țoia

Privesc, ca pe ale altuia
limitele ființei mele:

Trupul, gârneață nevrâstnică
l-ași acoperi întreg
să nu vadă nimeni
trădătoarele-i noduri;

brațele, amândouă
nu cuprind nici doi metri
din lumea înconjurătoare;

pe umeri am purtat doar
însângerata povară
a amurgurilor;

glasul meu imită
descântecul piticilor răi
când fac vrăji
sub adăpostul ferigilor nopții;

iar ochii, — păcat de ei —
privesc prin șapte dioptrii;

degetele? încep a se crispa,
frate fugi,
poate râvnesc la vieața ta.

Insumi, Narcis de ași fi,
ași fugi.
Ținerețea am aruncat-o ca dintr'o plastic
hulub alb, prin fereastră
și-am strâns în pumni doar
doliul clipelor moarte.

Tristețea am ridicat-o steag
aprins sus pe catarte.
Sămânța nestăvilitei bucurii
putrezește în închisoarea pleoapelor.

Tinerețea noastră tânjește
golfuri mediterane
în care ritmul valurilor trezește
cutezătoarele ispite.
Infrânte brațele cerșesc
odihna oazelor liniștite.
Ci gândul boltit peste seară
înfricoșat se'nfioară.

O AFACERE SERIOASĂ

de Iarosiav Hasek

Era la Praga. Şedeam cu prietenul meu Mastek pe o bancă din grădina publică. Mastek era proprietarul unui circ de purici, iar pentru moment era rău dispus. Il cuprinseseră îndoieli cu privire la viitorul artei sale, dresarea puricilor. Aceste îndoeli îl făcură melancolic. Şi pe bună dreptate. Circul său a fost zilele trecute victima unei groaznice catastrofe. Un spectator beat, care nu putea să se împace cu gândul că întreg spectacolul dat de pureci nu este înşelătorie, s'a năpustit în baracă şi praf a făcut valoroasele grajduri pentru pureci. Purecii s'au răşfirat spre cele patru colţuri ale lumii, şi nu a mai rămas în picioare decât căruciorul microscopic, pe care purecii îl trăgeau, spre marea bucurie a spectatorilor. Totul s'a spart, chiar şi lentila, care dădea spectacolului proporţii. In cutie zăcea cadavrul micului Francois, cel mai mare artist purice din lume şi sufletul întregului ansamblu. Lângă el, în apropierea căruciorului răsturnat, zăcea mai tânăr, o revelaţie recentă Camilo un alt purice cu picioarele rupte.

„Am crezut că-l voi putea vindeca, suspină Mastek, dar strădaniile mele s'au dovedit zadarnice. Micuţa Pepina se stingea în faţa ochilor mei, iar mai pe urmă a trebuit eu însu-mi să o strivesc."

Emoţionat Mastek se porni să povestească despre dragostea dintre aceste două micuţe animale, despre graţia cu care Pepina ştia să acompanieze mişcările micuţului Francois, când acesta îşi executa numărul de dans. — „N'am să mai găsesc niciodată animale atât de talentate. Purecii de azi sunt lipsiţi de talent. Ca şi cum pe meleagurile noastre s'ar fi răspândit o specie de pureci mai puţin talentaţi. Cu câteva zile în urmă am cumpărat dela administratorul unui azil pentru săraci o duzină de pureci. N'am găsit printre ei nici unul care să fi avut cât-de-cât talent. Miam procurat pureci dela poliţie, dela diferite orfelinate, dela căminul englez, dela pensiunea Elisei Krasnohorska şi dela internatele de corecţie, am pus mâna pe pureci de cazarmă şi de hotel, pureci dela internatele de fete şi dela şcolile de menaj, dar nu a fost printre ei nici unul care să fi arătat cea mai mică urmă de inteligenţă. Erau, ce-i drept, printre ei doitrei, cari nu erau lipsiţi de talent, dar nu aveau nici un chef pentru lucru, nu-i atrăgea deloc cariera artistică. Nici nu bănuiau gloria ce-i aştepta şi au preferat să se care. Mă tem că noua generaţie nu va mai fi în stare să creieze artişti de talia lui Francois sau Pepina."

Aceste amintiri au avut darul să ne facă şi mai melancolici şi să retrăim clipele de glorie, pe cari le-au constituit turneele noastre cu circul de pureci prin Boemia, Moravia şi Silesia. Am făcut o excursie şi prin Ungaria, dar jandarmii unguri ne-au condus înapoi la graniţă, fiindcă bănuiau că circul nostru constitue o puternică propagandă panslavă.

In Moravia clerul a căutat să ne pue beţe'n roate, iar când ajunşi în Helsty ne-am dus la episcopie pentru a-l invita pe episcop, la spectacol, acesta ne-a răspuns: „Nu pot îndemna pe credincioşii mei să vizioneze spectacolul dat de Dv., care nu mi-se pare destul de moral, având în vedere că dresarea purecilor se ciocneşte cap în cap cu natura umană. Imi permit să vă amintesc cele spuse de părintele Anselmus, cum că în evul mediu, purecii pişcau pe confraţii noştri din mânăstire, venindu-le prin asta în ajutor ca să poată preamări ziua şi noaptea pre Domnul."

„Văzând că Dv. socotiţi purecii drept animale sfinte, — i-am răspuns eu, — permiteţi-mi să vă atrag atenţia că printre pensionarii circului nostru se află şi descendenţi de-ai purecilor ce l-au pişcat pe micul Isus în staulul din Betleem." Cu toate acestea a trebuit să părăsim în mare grabă ţinutul, întrucât episcopul aţâţase împotriva noastră, în mai toate comunele din împrejurimi.

Apoi Mastek mă trezi din lumea amintirilor. „Omul răbdător şi plin de iniţiativă învinge în cele din urmă în luptă cu prostia umană. Singurul lucru pe care trebuie să-l ştii, e cum să începi. Nu e greu să găseşti o gâscă, greutatea e să faci publicul să creadă că ceea tu îi prezinţi nu e gâscă, ci un jaguar. Oamenii sunt cu toţii nişte proşti. Şi cu cât omul le arată prostii mai mari, cu atât mai uşor plătesc pentru a le vedea. Mereu vor ceva nou."

„După părerea mea — i-am răspuns eu — puţini sunt acei oameni cari au judecată proprie. Pentru cei ce gândesc, aceste spectacole sunt inutile. Dacă spectacolele noastre au repurtat succes, asta se datoreşte faptului că publicul credea în afirmaţiile noastre. Iţi aminteşti când prindeam lilieci prin hrube şi îi prezentam, ca pe nişte rarităţi australiene? Toată lumea voia să-i vădă. Imi amintesc cum se certau oamenii în faţa bărăcii noastre, fiecare voia să între el primul, ca să vadă micuţul Boa Constrictor, pe care noi îl presentasem ca pe un descendent al acelui Boa, care l-a răpus pe regele Indiei? Şi nu era altceva decât o viperă. Sau îţi aminteşti ce lume ne-a luat cu asalt baraca, când micul Pepiciek juca rolul urangutanului adus cu mari sacrificii de pe insula Borneo!"

„Oh, netrebiicul, — îşi aminti Mastek, — cum să-l fi uitat? In seara ultimei reprezentaţii şi-a luat în cap să stoarcă dela noi o mărire a salarului cu cinci coroane şi a declarat că refuză să mai joace rolul urangutanului, dacă nu-i satisfacem cererea. Şi golanul câştiga o sumedenie de parale pe lângă leafă pe fructele şi zaharicalele pe care publicul i-le arunca în cuşcă. Le aduna pe toate într'un colţ, iar după reprezentaţie, când închideam baraca, le vindea băcanului de după colţ. Tocmai din acest motiv nu voiam să-i majorez salariul. Pepiciek s'a înfuriat şi s'a apucat să cânte, la jumătatea numărului său, un tangou la modă. Apoi s'au şi întâmplat multe lucruri atunci. Am sburat, dar nu din voinţa noastră ... Norocul ne-a fost mai mare cu mumia lui Richard al III-lea, regele englez, care deasemenea nu era altceva, decât o piele de capră iscusit dichisită. Şase luni au trecut până să ne fi descoperit secretul... Te mai văd şi azi, stând în faţa pieii de capră şi ţinând una dintre cele mai înduioşetoare panegirice: aci vedeţi pe unul dintre cei mai teribili nonştri, dintre câţi au şezut până azi pe tronuri. Acest rege nemernic, a cărui viaţă păcătoasă, fariseism şi neîndurare, l-au scos din sărite până şi pe Shakespeare, această grozăvie regală o vedeţi aci, complect uscată, sau cu alte cuvinte ca pe o conservă."

„Mai târziu, — am încheiat eu — un comisar l-a confiscat pe bunul nostru Richard."

„Din toate acestea se poate vedea, că totul este posibil în lume. Indrăznesc să pariez că jumătate din locuitorii pământului trăesc din înşelătorii. Sigurul lucru necesar e ca publicului să i-se servească la fiecare ocazie ceva nou. Doar o mică surpriză şi nimic mai mult. Trebuie să şti să-i înşeli vederea. Totdeauna trebuie să-i arăţi ceva."

„Hopp, aşteaptă, nu spune că trebuie să-i arăţi ceva, — i-am răspuns eu, în timp ce desenam diferite figuri în nisip. — Pentru ce trebuie să le arătăm ceva? Să mergem cu un pas măi departe şi să nu mai arătăm publicului nimic."

„Asta nu merge scumpul meu — răspunse Mastek — ceva trebuie să arăţi, chiar dacă e o petricică mică, dar totuşi ceva. Eu am arătat întotdeuna ceva publicului."

„Nu, nu e nevoie nici măcar de o petricică, ăsta e un obiceiu învechit, de şcoală veche. Uite, îţi spun că nu e deloc necesar să arătăm ceva publicului. Asta este adevărata surpriză. Tu spui: cel puţin o pietricică. Mai de mult am fi spus: piatra aceasta e căzut de pe planeta Marte. Iar publicul pleca acasă cu convingerea că nu a fost înşelat. Iar dacu nu va vedea nimic, această convingere se va înrădăcina şi mai puternic în el. Uite, — i-am spus, şi cu băţul i-am desenat în praf:

Baraca trebuie să fie rotundă şi încăpătoare. Nu va avea ferestre şi nici acoperiş. In baracă trebuie să domnească un întunerec complect. Trebuie să aibă două eşiri iscusit mascate cu perdele. Pe cea din faţă publicul întră, iar prin cea din dos ese. In faţă vor fi inscripţii uriaşe: „Cea mai mare surpriză cunoscută vreodată! — O surpriză de neuitat! Pentru femei şi copii întrarea oprită!... Pentru militari preţuri reduse!"... Pe oameni îi lăsăm să între unul câte unul. Eu rămân afară la cassă, în timp ce tu vei fi în interiorul bărăcii, în întunerec. De îndată ce întră un individ, îl apuci de guler şi de pantaloni şi-l dai afară pe cealaltă uşă, fără a rosti niciun cuvânt. — O să fixăm un preţ de întrare redus şi ai să vezi că nimănui nu o să-i pară rău după parale. Poţi fi sigur că fiecare ins doreşte cele mai rele vecinului său, aşa că cel pe care tu îl vei arunca afară ne va face cea mai bună reclamă şi va îndemna pe fiecare să ne viziteze. Asta va fi baza psihologică a afacerii noastre."

Mastek se opuse câtva timp: „N'ar fi mai bine, dacă fiecărui vizitator i-am croi una peste fund cu un baston noduros?"

Eu m'am opus energic la această propunere, aceasta constituind o pierdere de vreme inutilă. Nici să nu fie intrat bine clientul în baracă şi să şi fie dat afară, pentru ca să nu aibe timp să se desmeticească. Asta este marea surpriză. Aşa devine afacerea noastră o afacere cu adevărat serioasă. Nu promitem mai mult decât putem să dăm. Promitem surprize, dar ne şi ţinem de cuvânt. Nimeni nu va putea spune că suntem şarlatani.

... Afacerea noastră serioasă a trezit, într'adevăr atenţia tuturor. Ne-am instalat cortul în comuna Benechov, unde ne erau date toate premizele succesului: armată şi public curios. Am comandat la un tipograf afişe cu următorul conţinut:

Sensaţional! Numai pentru adulţi!
Surpriză uriaşă!...
Nu e înşelătorie! Seriozitate garantată!...

Preţul scăzut de întrare, afişele, neobişnuit picante a interzicerii spectacolului pentru minori, toate au atras un public destul de numeros în faţa bărăcii noastre. Soldaţi şi civili. In public se zăreau tineri de 16 ani, cari erau hotărâţi să spună, dacă vor fi întrebaţi, că au 40 sau 50 de ani, numai ca să poată pătrunde în baracă.

— Am început pe la orele şase. Primul a fost un domn gras, care aştepta dela orele cinci. A trecut atât de repede prin baracă, ca un bolid. Il auzeam spunând afară publicului: E formidabil, întraţi cât mai repede.

Cunoştinţele mele în domeniul psihologiei maselor nu m'au făcut de ruşine. Cei ce sburau ne făceau cea mai bună reclamă. In mai puţin de o jumătate de oră braţele vânjoase ale lui Mastek au făcut să sboare pe uşa din fund mai multe sute de tineri. Erau mulţi, cari reveneau de două şi de trei ori, şi pe fiecare faţă strălucea bucuria şi mulţumirea. Am văzut pe mulţi aducându-şi prietenii, pentru a-i face să vadă uriaşa surpriză.

Numai că dracul dacă nu are timp să vie în persoană, atunci trimite de obiceiu în locul său un comisar de poliţie. Să fi tot fost şapteşijumătate când şi-a făcut apariţia. — „Aveţi autorizaţie?" — m'a întrebat de cum şi-a pus piciorul pe avantscena barăcii. — „Poftiţi înlăuntru" — i-am spus eu... Dinlăuntru se auzi o luptă scurtă între Mastek şi comisarul de poliţie, care în interesul prestigiului se apăra cu înverşunare de marea surpriză.. In cele din urmă sbură şi el pe uşa din fund în hohotul general al mulţimii.

Apoi au venit jandarmii, ne-au sigilat baraca, iar pe noi ne-au arestat pentru insultarea autorităţii şi grave leziuni corporale.

„Niciodată n'am să mai pun bazele unei afaceri serioase — spuse Mastek, în timp ce încercam să ne instalăm cât mai comod pe scândurile din beciul poliţiei. — Deacum încolo am să trăesc numai din înşelătorii!"

In româneşte de **Bernard Broth.**

Cresc umbre decapitate

de Petre Vintilă

Cresc umbre decapitate şi atârnă
sunt în noi rănile umezi pe care nu le-am dorii
fosforescente mâini întind o sârmă
între noi şi cuvântul sfârşit.

Sunt aici paşii-cărbune, paşii-ciocane,
calcă strident peste ochii închişi
nu-şi mai găseşte locul liniştea în carne
visul nu mai conţine haşiş.

Poate am vrea să fim plante
ne-a fascinat fixitatea lor
tăcerea impresionantă când trec către moarte
frunzele prin care fâlfăie numai paseri de clor.

Cresc lângă noi umbre decapitate şi atârnă
în sârma ghimpată bluze de zăpadă
şerpii de ghiaţă caută în urmă
steaua ca o rachetă să cadă.

Osmoză

de Petru Sfetca

Mâna se'nspăimântă să cadă
Pe umerii albi de minune
Dulce şi sfântă sălbăticiune
A ochilor mei de pradă.

Gura şi ea zăboveşte
Sărutul, de jos, dela glesne să'ncapă.
Numai inima, inima scapă
Spre tine năucă şi creşte.

D. Camil Petrescu ne mărturiseşte:

„Consider lichidată cariera mea literară"...

— Un interview acordat revistei „Vrerea" —

(Continuare dela pagina 1)

Convorbirea se desvoltă în mijlocul unor confraţi timişoreni pe teme de curiozitate simplă- la un chestionar lapidar. Intrebăm:

— Cum regăsiţi Maestre Timişoara, Timişoara în care aţi trăit atâţia ani şi în care aţi făcut să apară ziarul „Ţara" şi revista „Limba Română"?

— Tristă, desorganizată. Poate e ceva subiectiv, dar înainte parcă era mai intimă.

— Dar spectatorul timişorean dela „Mitică Popescu"?

— Entuziast, foarte cald. S'a râs la fiecare replică, aproape.

— Nu credeţi necesar un Teatru Naţional la Timişoara?

— Il cred, dar un teatru adevărat, nu unul cu elemente, care n'au angajament aiurea, ci un teatru înfiinţat dela început.

— In disputa de astăzi între artă cu tendinţă şi artă pentru artă, Dva. pe care o alegeţi?

— Niciuna. Eu am oficiat la altarul artei pentru adevăr, fiindcă consider arta drept un mijloc de obiectivare a sufletelor omeneşti. Arta la un Shakespeare, Moliere, Balzac, Ibsen; Tolstoi; Baudelaire, nu este o distracţie, ci un proces de cunoaştere.

— Ceva Maestre despre „zădărnicia scrisului" sau despre „Cuvânt către un tânăr confrate", apărut zilele trecute în „Contemporanul?"

— Tânărul meu prieten, nu mă mai interesează literatura. Sincer nu mă mai interesează. Am alte preferinţe: filosofia, „doctrina substanţei". Consider lichidată cariera mea literară, Literatura a fost un divertisment de lungă durată. Nu un divertisment în sensul pe care i-l dă Oscar Wilde, ci divertismentul filosofului. Scrisul nu poate dovedi, nu poate lămuri, nu poate fixa ca o ţintă de aur fluturele nuanţei, larva adevărului. Totul e, necontenit, de luat, dela capăt, în arta literaturii, atunci când crezi că ea poate depăşi pragul care duce în lumea de toate zilele".

*

Aşadar astăzi ne găsim tocmai la răspântia activităţii creatoare a lui Camil Petrescu: poate în condiţiunile acelea de spirit, în care, pe la sfârşitul secolului trecut, erau contemporanii lui Rimbaud, acel tânăr mag al cuvântului, care cântând „par delicatesse j'ai perdu ma vie", se îndoieşte de melosul versului său, îşi frânge lira dispărând din literatură şi făcându-se negustor, — evident cu deosebirea că Maestrul Camil Petrescu fuge din literatură în filosofie, dela scrisul literar care „nu poate dovedi, nu poate lămuri, nu poate fixa fluturele nuanţei, larva adevărului", la spiritualitatea pură, la meditaţiile filosofice asupra „substanţialismului". Trecerea se face brusc. Toate operele de până aci, Camil Petrescu le consideră ca documente psihologice şi ca reflexe culturale, ale unor „idei incomunicabile altfel decât prin contagiunea nevrotică şi care fac zadarnică încercarea de a convinge cu argumentele condeiului".

E greu de înţeles această hotărîre, nu numai de către massa de cetitori ci, chiar de către, scriitorul virtuos, de tehnicianul condeiului, pentru care scrisul nu e un act de conştiinţă, de trăire, ca la Camil Petrescu. Sub cupola vieţii sale, C. P. n'a slujit decât ideile, deaceea atunci când a primit certitudinea că „ideile sunt incomunicabile", el n'a mai înţeles să facă nici o concesie.

Astăzi Camil Petrescu stă resemnat în faţa destinului său, fără a mai vibra pe strunele fragede ale literaturii. El va spune în ceasurile de singurătate, adresându-se trecutului său, literaturii sale, cu poetul Montale:

„Altri libri occorrevano
a me, non la tua pagina rombante".

*

I-am mulţumit lui Camil Petrescu pentru un sfert de oră din vieaţa sa şi l-am rugat să-mi dea deslegare să-l transcriu. Dar Camil Petrescu n'a auzit bine cuvintele mele. In ochii lui am zărit totuşi semnele unei încrederi, încuviinţări. Ii cer iertare dacă...

Petru Sfetca

ALDO PALAZZESCHI

de Silvio Guarnieri

II.

In monotonia existenței există o apăsătoare greutate ce creiază ființe dornica de schimbare; normală desvoltare a întâmplărilor vii, de o obișnuință neschimbată. Să ne amintim „Passeggiata" (Plimbare) și „Visita alla contessa Pizzardini Ba" (Vizită la contesa Pizzardini Ba), dintre poesii, doar intervenția unui nou element vital e un motiv de interes și de simpatie.

Incă de la începutul operei sale, Palazzeschi fixează o distincție de personaje. In sensul acesta se pot considera „Stampele": preferințele lui sunt îndreptate spre persoane în afara unei ordinare mentalități burgheze, de cele mai multe ori spre femei extravagante, gata la o veselie expansivă și vioae, pline de mici manii și dorințe copilărești, jocul e pentru el oarecum regulă de vieață. Chiar și mama îi e uneori îndepărtată, serioasă și lipsită de orice aspirație ieșită din comun, nelogică, se apropie de el doar când e pusă în contrast cu altă femeie mai incapabilă de entuziasme decât ea, mai rigidă, în sensul unei perfecte și militărești forme de vieață. Sistemul prefixat, drumul sigur metoda întemeiată pe principii intangibile, acea rigiditate rațională care tinde să reglementeze fiecare gest al existenței și să facă din iubire o datorie exactă de care e păcat să se abuzeze, dar îngăduită în limitele admisibile, formează acea mentalitate pe care Palazzeschi o respinge cu scârbă și mânie. Păcătoșii cărnii, dimpotrivă, au în el un apărător: să ne amintim cum în „Codice" se amuză făcând o listă a ciudățeniilor sexuale, complăcându-se și voind să găsească o satisfacție pentru fiecare și să demonstreze că nemulțumirea nu e o mișcare sentimentală epuizată în sine ci depinde de neîntâlnirea compensației sale. La satisfacerea poftei și a dorinței, desigur, nu ajută constrângerea nici mortificarea; în privința aceasta e explicită poesia „Monastero di Maria Riparatrice" (Mânăstirea Mariei Izbăvitoare) pentru a fi întreagă, bucuria trebue să se accepte fără delimitări; numai aruncând în aventură întreaga vitalitate proprie, fără restricții, se ajunge la fericire. In felul acesta găsește Palazzeschi cale de ieșire primitivei indiferențe, riscul îl seduce mai mult decât neîntrerupta și imobila înțelepciune, care a devenit o încredere mai completă în propria entitate umană. Să considerăm cealaltă poesie, atât de citată, „Le beghine" (Bigotele). Nu trebue să ne oprim la expunerea descriptivă care prelude bravura „stampelor", ca la una fundamentală; mâniosul impuls, de o quasi sadică farsă, are desigur în germene „Surorile Materassi" unde interogarea s'a rezolvat afirmativ; astfel, forța poetului, impetuozitatea sa vitală au biruit orice învechită abitudine, afirmând o continuă posibilitate de iubire, dorința unei libertăți anormale; iar încheierii episodului, un pic nebunesc, nu îi e rezervat plânsul ci gustul unei capacități până acum necunoscută. Nebunia a fost unul dintre cei dintâi termeni enunțați de poet.

„Două împărății ... lipsite" e din 1919, cei nouă ani care se scurg de la „Perela" au fost umpluți cu câteva poesii și cu o mare parte din povestirile adunate mai târziu în „Regele frumos". Iată în această impulsivă ușurare de conștiință o experiență cu totul nouă; construită pe un ton de critică pasionată, violentă și ironică e inițial derivația obișnuitei poziții intelectuale. Războiul a fost răspicată probă că civilizația e o zadarnică vorbă, licăririle de gândire n'au preț, neputincioase în fața lăcomiei celor mai puternici în practică; poetul trebue să rămână singur. Dar gluma care apropie prăbușirea unui imperiu cu aspirații la o hegemonie brutală, de prăbușirea unui vis care aștepta completa solitudine în lume, îndreaptă către altă interpretare. In contrast cu dictatorii legii, cu asupritorii, al căror faliment Palazzeschi îl așteaptă cu bucurie și îl prevede, stau asupriții, umilii. De aceștia, prin reacțiune, se apropie.

Un umanitarism colorat de catolicism a constituit și constitue păcatul și gloria multor scriitori ai generației sale, unii dintr, înșii își înfrânează anumite aspirații răuvoitoare și se umilesc într'un generos amor de aproape, unic refugiu pentru slăbiciunea lor, mulțumiți doar dacă resemnata lor melancolie e împărtășită de alții. In toată opera lui Palazzeschi lipsește orice abandon de ușor sentimentalism; langurozitatea și lacrimile nu fac parte din repertoriul său; pentru o clipă el poate căuta un sprijin în afara obișnuitei fermități, amintim cele două episoduri asemănătoare din „Reflecții" și „Două împărății", unde chiar religiozitatea era văzută oarecum ca un spectcol gentil; așa în „Perela" când eroul e bătut și umilit, — dar nu e vorba niciodată de momente rezolutive, ci dimpotrivă, trecătoare, iar de cei umili el nu se va apropia niciodată cu un sens de sărăcire, ci numai dacă va găsi în ei un motiv de exaltare: vervă de tinerească independență.

Poetul și-a dat seama de calea străbătută firesc; impasibilitatea, izolarea, extaticul paradis, omul de fum, sunt precise determinări, raționamentului acestuia nu i se poate scăpa, el nu reneagă trecutul; amintim o aluzie foarte scurtă în „Două împărății"; atunci când sosește știrea plecării pe front a soldaților pe care îi binecuvântează cu atâta fraternitate entuziastă, toți îl privesc cu ură, cu dispreț, văd în el doar norocosul, nici măcar acei pe cari îi salvase de zece ori — acum nu-i mai poate, — nu îi păstrează recunoștință. Mântuirea rămâne în sine ceea ce a făcut, a făcut pentru sine, bizuirea completă pe alții îl face părtaș al inconstanței lor, al slăbiciunii lor.

In „Stampe", acest spirit de independență, această intimă voință de a acționa pentru o forță vitală de expansiune e fundamentală: copilul de șase ani are de pe acum o mândrie de aspirații proprii, nemodelate după altcineva, imitarea nu există pentru el, nici aspirația la un ideal model; face lucruri simple, acele ce pot fi făcute de un copil, dar sunt gesturi extraordinare, nemotivate; a le învești mânta într'o semnificație simbolică posterioară nu înseamnă decât a le readuce la anumite impulsuri ale poesiilor.

In paginile narative ale celor „Două împărății" avem pentru prima dată un portret sentimental al autorului, pe care-l vom vedea completându-se în „Piramida", și e singurul moment în care el își propune o activitate practică. In felul acesta, el nu apare în haină de dătător de libertate, îmblânzitor de constrângeri, și e mereu desfăcut de cel pe care-l binecuvântează, iar momentele de comoție afectivă sunt întotdeauna scurte și tăcute. In privința aceasta putem considera și în „Stampe" episodul doamnei Vittoria, ori ultimul, al tatălui, intonate mai mult ca îndărătnicie decât timiditate. Cele „Două împărății" sunt cartea cea mai abandonată a lui Palazzeschi, momentul polemic e intens, se înfățișează o întrebare imperioasă, răspunsurile căreia revenind pe de o parte satirei, iar pe cealaltă comoției. Dar cadrul rămâne precis în siguranța individualistă; la o geloasă reținere îl va readuce „Piramida".

Totuși, e necesară amintirea povestirilor din „Regele frumos" unde se regăsesc subiecte cunoscute. Prima fabulă lungă, bucata cea mai sigură, e caracteristică: rebeliune împotriva unei legi, unui imperativ moral, plină de mișcări ironice și de contraste malițios complăcute, pe care le-am cunoscut încă în „Perela". In „L'anima" (Sufletul), în „Per una bella donna" (Pentru o femeie frumoasă), există o anticipare a „Surorilor Materassi"; scurta și intensa aventură, bucurie târzie și extraordinară în vieață, dar pe care trebue să o știm culege chiar cu prețul nimicirii trecutei certitudini. Nemulțumirea pe care se întemeiază „Alla morte non si sfugge" (De moarte nu se scapă) îi e exasperarea, parodia aproape; în mod consecvent, protagonista e înfățișată cu un ton mai difident și întreaga nuvelă prezintă o desfășurare mai puțin pasionată și adâncită. Altele au intonația poesiilor mai narative, desvoltate cu o precedentă justificare; dar de luat în seamă e „Il borsaiuolo" (Pungașul): și aici există un raport de lipsită recunoștință între mântuit și mântuitor, însă motivul e explicat: bunăstarea cunoscută n'are preț față de misterioasa aspirație; Palazzeschi va risca întotdeauna jocul; a se bucura de certitudine nu-l mulțumește. Astfel devine ușoară discuția asupra „Piramidei".

La început am rămas perplex în fața acestei opere: în întregime polemică, concluzia părea să devieze complet de la tot ce am afirmat mai sus.

Catul Bogdan Portret

Incă din partea întâia s'ar putea strecura o îndoială: desigur cele două extreme atitudini de entuziasm exaltat și de pesimism disperat, sunt prezentate drept cazuri limită cărora niciodată nu le va fi îngăduit să se abandoneze cu totul, reținând bănuiala unuia și a celuilalt. Dar nu e acesta aproape un semn de regret, o mărturisire de incapacitate? Nu ascunde, poate, satira părerea de rău a neputinței de a asuma o poziție sentimentală decisă și neîntrerupt unitară? Satira celor două genuri are în sobrietatea ei, din anumite privinți, un ton nostalgic, să ne amintim că gestul de refuz nu vine de la protagonist ci de la cei doi oratori potrivnici, — iar din altele unul exasperat: suntem și aici, totuși, în câmpul a două posibilități, niciuna dintre ele nu rămâne străină autorului, dar nici el nu poate să aleagă una excluzând-o pe cealaltă. De aceea afirmarea propriei siguranțe individualiste e imediată și explicită în cea de a doua parte; conștiința de a fi suficient sieși, de a ști în orice moment al vieții să regăsească în sine o soluție, nu are un ton dispus să se justifice ci unul peremtoriu, de satisfăcută și intrinsecă vitalitate ce se atașează poesiilor cu o decisă întoarcere la independență. Cartea e în crescendo: acel eu care la început pare timid și sfios pronunțat, umple în partea treia pagina și aici se prezintă cazul limită împotriva căruia par a se revolta „Surorile Materassi". Să fixăm, înainte de toate, termenii de fantezie și de realitate ca două poziții sentimentale între care oscilează omul, una îl face mulțumit iar cealaltă intolerant; distincția apare echivalentă celor două margini de optimism și pesimism ale primei părți; ne aflăm însă pe o altă poziție, aceea deja cunoscută a fericirei și sigurei solitudini și a contactului uman mereu aducător de desamăgiri; se reamintim de Perela. Cu toate acestea, bănuiala încheierii renunțătoare, a întoarcerii la prima rezoluție, a izolării în castel, dă sensul unui lung drum străbătut inutil, al unei zadarnice și obositoare revolte. Așadar Palazzeschi se va întoarce la imposibilitatea întrevisată a paradisului său? Indiferența și imobilitatea sunt canoane de vieață, a fost o iluzie călătoria prin omenire, iar verificarea forțelor sale s'a încheiat printr'un definitiv eșec? Să nu uităm că binomul fundamental n'a fost părăsit niciodată, atitudinea lui explicită și convinsă a fost întotdeauna aceea a poetului, a omului, a revoluționarului, a inovatorului; ce forță îl susține, fie ea încrezătoare ori disperată, nu importă. El trebue să ajungă să se creieze pe sine însuși: „Piramida" e o carte geloasă, doar intim rezolvabilă, străinii nu sunt acceptați; e o hotărîtă luare de poziție față de sine însuși, înainte de ultima aventură. „Stampele lui 1800" trăiesc în sfera „Surorilor Materassi", ie constituesc acordurile inițiale; ultimul roman prezintă o hotărîre rezolutivă ce revelează o sarcină nu bruscă ci indelung meditată. „Piramida" e un punct fix; nepăsător și exclusivist examen de conștiință împotriva căruia Palazzeschi se va răsvrăti. Scriitor de contraste, repet, de ștrengărești strâmbături, intolerant, nemulțumit, polemic; el își afirmă propria superioritate morală, mulțumit numai de aceasta, impunerea practică, destăinuirea nu-l vor putea satisface niciodată; el nu poate pretinde o înnoire a tipului său de om în alții, pentru salvarea omenirii; traduse, aplicate, idealurile sale se vor împuțina, prejudecățile trebuesc măturate, trebuesc eliminate toate poverile moarte care constrâng și obosesc oamenii. El simte posibilitatea, forța acestei independențe; în ciuda declarației sale imposibilității, se angajează cu totul în luptă, dar știe unde trebue să ajungă. Cert, imobilitatea e o înțelepciune mai sigură dar nu poate fi un canon de vieață, deși hotărîtă, intimă convingere; iar existența nu poate să înainteze pe făgașuri prevăzute; ceea ce contează e descoperirea, aventura, neprevăzutul, care întotdeauna vor merita miza. „Piramida" se încheie printr'o declarație tacită de necesară nevinovăție, nu importă atât prin ceea ce afirmă cât prin ceea ce îngădue, în cuprinsul împotrivirii, să salveze orice entuziasm; în sensul acesta, drumul e închis. Așteptarea unei fericiri exterioare, declarând-o în termeni exacți, duce la desamăgire; iar de omul se prevede pe sine însuși și își creiază o obișnuință, îi va prii mai mult renunțarea la vieață. Palazzeschi a fugit întotdeauna de obișnuit; în finalul „Piramidei" nu regăsește în sine originea și desvoltarea, dar în acelaș timp numai dintr'o intimă forță admite înoirea pentru sine, această carte e epuizantă în sens negativ; putea însemna epuizarea unei cariere de scriitor.

In „Stampe" fiecare capitol e caracterizat de o predilecție, de o recurgere, în tonul obișnuit ironizat, la elementul vital de mântuire, opoziția s'a înmulțit, predomină o mai decisă stăpânire a subiectului, cele „Două împărății" sunt departe, dar deși toate capitolele sunt de analogică desvoltare, ele se pretează, totuși, la unele încrustări. In „La sora Vittoria" (Doamna Vittoria) situația și despărțirea celor doi copii, cel rău și cel bun, sunt simptomatice; să ne gândim că această „stempă" e fundamental cea mai abandonată: totuși, fără cel mai mic stă „stampă" e fundamental cea mai înclinată spre melancolie, dar e și unica în care a fost introdus un rival al protagonistului precum și riscuri de a fi biruit; înțeleptul copil; pe care Palazzeschi, îl povestește la persoana întâi, — nu-l satisface deplin și iată că ștrengarul restabilește echilibrul. Așa în finalul „Inverno" (Iarnă), acea mișcare de tristețe afectucasă care-l face să se apropie de părinte e imediat răscumpărată de gelozia unei proprii cuceriri. Iar acolo unde episodul pare a se desfășura cu o mai normală modestie, scrisul e mai bănuitor, mai neliniștit și fără întrerupere înviorat de jocul sentimentelor opuse.

Ajuns la punctul acesta, cu toate că referințele directe n'au fost multe, mi se pare că am descifrat câte motive constituesc „Surorile Materassi", dar rezumarea tonului acestei cărți îmi creiază o nouă sarcină. Cele două teme fundamentale ale romanului, Remo și surorile sunt într'o continuă legătură de apropiere și îndepărtare; lăsând la o parte elementele laterale ce se contopesc în această legătură, înțelegerea contrastului epuizează orice altă problemă. Momentul inițial și cel concluziv ale romanului sunt desigur, opuse: singure la început și mai târziu, cele două bătrâne au suportat o experiență ce fusese negată „Bigotelor"; Remo e entuziasmul, e năzbâtia, tinerețea, e Perela, postul sprintenei siguranțe, e forța lui Palazzeschi, dar nu-l epuizează. Amintim că Remo, în volum, e un episod ce mereu apare cu neașteptata plinătate a unui zeu, puțin misterios și totuși atât de simplu, atât de sigur de o forță intimă nejustificată, a cărei rețetă nu se destăinue; el vine și pleacă, deslănțuie suferințe produce bucurii, răscolește, aruncă totul în aer, dispare orice înțelepciune, orice prevedere cade, amintirea lui ajunge la susținerea iubirii de vieață. Ne gândim la ultimul episod care e, în sensul acesta, definitiv: contemplarea fotografiilor, alungarea surorei înăsprită, fac să se observe în cele două părăsite o forță nouă care înainte nu le susținea, o hotărîre extraordinară; odată dispărut bărbatul, are preț idolul; înfrânte, singure, sărace, nu se vor întoarce la primele poziții, nu se vor căi; rămâne ideia, certitudinea că forța aceasta e unica salvatoare; Palazzeschi și-a încheiat actul său de credință cel mai încrezător și explicit.

Pe încetul, scriitorul și-a creiat tipul său uman, adunând semne descriptive, accentuând caracteristicile sentimentale: amintim cele două bătrâne din „reflecții" și „Bigotele" dintre poesii și toate doamnele bătrâne din „Stampe". La început îl călăuzea neîncrederea; din poziția teoretică a superiorității absolute a intelectualului se năștea, contrastând mereu, nevoia unei personalități umane, unei ființe reprezentative și, continuând, reacționa împotrivă-i, nimicind cu ironia ceea ce creia cu tristețea, adică cu obișnuința unui vechi sistem mintal; la orice contact brusc se trăgea îndărăt pe afirmația peremtorie; tipul nu-l satisfăcea, nu se putea mulțumi cu o soluție, gata să o desmintă și să se simtă stăpân pe altele o sută, deosebite. Protagonistul „Piramidei" are o fizionomie pe care cele „Două împărății" o prevedeau, lucrată însă în întregime din contraste exterioare, iar ceea ce se îngădue într'o parte, se oprește în cealaltă; rămâne fundamentală o trândăvie îndărătnică, o anumită iubire a vieții liniștite, însă e chestiune doar de raport cu realitatea practică, cu mulțimea; lui însuși păstrează cea mai intimă și intensă posibilitate de vieață, în jurul

(Continuare în pagina 6)

Februarie bănățan, 1739

de Ion Stoia-Udrea

(Continuare dela pag. 1)

lipsa de furaje (= le dăduseră foc răsculații peste tot) și 3. atitudinea dușmănoasă a băștinașilor (= adecă în definitiv tot țăranii valahi din Banat).

Raportul lui către Impărat este așa cum i-a fost și firea: cumpănit, cuminte, modest și cinstit.

*

In schimb Lentulus e un îngâmfat. Și necinstit. Reese și din raportul, și din jurnalul lui de campanie.

Primise ordinul pe la sfârșitul lui Decemvrie. Era cantonat cu 1300 de cavaleriști în Grădiște, la poarta Banatului; i-se mai dăduseră, — cu ordin să i-se atașeze la Caransebeș, — încă 1200 cavaleriști și 1600 infanteriști sub comanda locotenentcolonelului Niesemeuschel. Avea deci peste patrumii de oameni, oșteni aleși, încercați în războaie. Pentru o treabă, pe care și-a știut-o face și mai ușoară de cum era.

Odată cu coborârea iernii cetele de răsculați se resfiraseră prin satele lor, pe la casele lor. Vara fusese secetoasă cum nu s'a mai pomenit. Bucatele nu s'au făcut, s'a uscat totul. Foametea amenința ca niciodată. Oamenii erau îngrijorați și nu știau ce să facă, să iasă din iarnă. In vară se războiseră cu imperialii, și acum oarecum le era frică. Dar la 10 Ianuarie sosi Patenta Imperială de amnistie, prin care ertați erau toți rebelii, cari se rentorceau în satele lor și își vedeau de treabă. Nimeni nu mai avea să le facă nimic. Ce-a fost a trecut. S'a ertat. Oamenii fură bucuroși, că nu mai au de luptat decât cu foametea. Și cu aceasta se mai războiseră ei. O mai biruiseră.

Acesta fu momentul lui Lentulus. La 10 Ianuarie a fost anunțată amnistia, și la 16 Ianuarie el pătrunse cu oastea lui în Banat. Intr'o singură zi nimici comunele Marga, Măguri și Mărul. Jurnalul de campanie, la Mărul, notează laconic: „... bis 50 Bauern niedergemacht, die Orten nebst Subsistenz in Asche gelegt".

A doua zi isprăvi cu Crâjma, Mal, Bistra și Ohaba, apoi, în ziua de Sf. Ion ortodox lovi cu patrusute de oameni târgul din Caransebeș. Treisute cadavre de „oameni, femei, copii și fete, preoți și negustori", — după cum afirmă cronica lui Prota Stoica, — acopereau locul măcelului.

De aci încolo însă lucrurile începură să se încurce. Țăranii prinseseră de veste despre cele întâmplate și începură a se pregăti pentru apărare. Dela Băni soldații imperiali în trei rânduri se întoarseră cu capetele sparte. Abia a patra oară, cu forțe concentrate reușiră să răzbească în sat și să-l nimicească — pentru totdeauna. La Slatina de pe baricadele înălțate în pripă țăranii înarmați le strigă furioși: „Cărați-vă din țara noastră!" (Ce mirat va fi fost locotenencolonelul regimentului Hauton, care comandase atacul, la auzul acestor cuvinte! Mojicii de țărani să spună că au o țară a lor! La 23 Ianuarie 1739!)

Țăranii din Slatina nu și-au putut apăra satul. Au căzut, cu armele în mâni, până la unul. Dar nici Lentulus nu a mai îndrăznit să înainteze în munte. Și-a întors oștile și-a pornit-o în jos pe Valea Timișului. Ținând cursul râului la vale lovi și nimici într'o singură zi Jdioara și Criciova, ucigând peste o sută de țărani și aprinzând satele. Aceeași soartă o avură încurând Cești, Boldur, și Ohaba. Dar trupele întorcându-se la Lugoj aduseră vești rele. Pretutindeni au găsit drumurile zăvorâte cu baricade, podurile stricate, satele pustii. Răsculații se împrejmuiseră în Lunca Lugojului, ca într'o cetățuie.

Lentulus învățase deja să se teamă de baricadele valahe. Iși ia toate măsurile de precauție, când în dimineața lui 28 Ianuarie, își pornește oastea spre Luncă. O imparte în trei: prima coloană o conduse locotenentcolonelul Madocza, spre vechea moară românească din Budinț, a doua, sub conducerea maiorului Baron Maeus, înaintă spre Ohaba (= Jabăr), iar a treia comandată de un maior dela husarii Karolyi, o iuă pe drumul ce duce deasupra morii împărătești. Dar pe răsculați nu-i mai găsiră acolo. Aceștia folosindu-se de răgazul pregătirilor lui Lentulus, evacuaseră satele și-se retrăseseră în ascunzișul pădurilor.

Fără de margini fu mânia oștenilor imperiali când se văzuseră amăgiți. Mai ales că prin sate nu se mai găsia nimic de prădat. Cu justificată furie aprinseră și distruseră tot ce le fu în cale, apoi porniră prin codrii la vânătoare de oameni. Jurnalul de campanie al lui Lentulus înseamnă în acea zi cu toată modestia: „... vre-o două sute de bărbați și femei au fost uciși prin păduri". Despre copii nu mai pomenește.

La moara veche au găsit toată corespondența răsculaților. Au prins și câteva căpetenii, printre cari și pe popa din Topolovăț. Cu tot cu pe el i-au și spânzurat. Le-a scăpat însă „Oberräuber"-ul: Nicoliță. Și nici nu l-au mai putut prinde. Cu toate că Administrația Camerală a oferit premii mari și scutire de robot și dări pe o jumătate de an pentru patru districte, pentru predarea lui. Nu s'a găsit trădător.

Trupele lui Lentulus au cutreerat și pârjolit toată Lunca. Până sus, la Balinț, și dincolo de drumul Lipovei, până la Teș, ucigând și aci vre-o 60 de săteni, aprinzând satele și luând ce pradă tot ce putea fi luat. De aceeaș soartă se bucurară, pe calea Făgetului, Drinova, Hauzeștii și Uzeștii. Acesta din urmă nici nu mai renăscu niciodată.

Stampă din Codul Mariei Terezia — Investigație grad III.

Peste câteva zile sosi știre și dela Niesemeuschel, pe care Lentulus încă dela Caransebeș îl trimisese să ducă urgia represaliilor până jos în Caraș La Dunărea-de-jos. A umblat cu bine peste tot, a executat întocmai poruncile, „au luat steag dela rebeli", a ucis mulțime de „lotrii" și a aprins satele.

Lentulus e satisfăcut. Și-a desăvârșit opera. Pune să i-se scrie raportul către Impărăție, cu toată mândria unei conștiințe de plin împăcate. Spune toate, în amănunt. Cum dela Poarta ardelenească, până jos la Dunăre, în larg semicerc ard satele valahe, ca niște imense făclii funerare înălțate peste cimitirul vast, în care a potolit o jumătate de țară.

Dar despre prăzile enorme, despre cirezile de vite, și cai, și porci, și turme de oi, și bucate, și țoale, despre toată agonisala anilor de muncă din gospodăriile țăranilor bănățeni, cu cari s'au încărcat și el, și ofițerii, și soldații, Lentulus nu pomenește nimic în raportul său. Și de aceea e necinstit.

*

Ci răscoala nu este încă înfrântă. Nici potolită.

Jos în Caraș, unde a fost leagănul ei, și unde deslănțuirea ei semănă cu o vijelioasă învolburare a Coșavei dunărene, acum în Februarie, flutură încă steagul răsculaților.

Le fâlfâie suflul Crivățului, ori poate al Morții. Căci și Ea e prezentă aci în fiece moment. Veșnic alături, s'au ortăcit oamenii cu ea, ca și cu vântul ce deslegă toamna frunzele din copaci, ca și cu norii ce coboară iernile din munte. Nu au căutat-o anume, dar nici nu s'au abătut din calea ei, când a venit, ca de un dușman. Au îndurat-o, nu cu pompoasă și măreață bărbăție, ci simplu și cu smerită supunere, ca pe un ce, care trebuie întocmai să se împlinească, fiindcă nu se poate altfel. Dar nici nu s'au înfricat de ea, că a venit iute și blândă sau înceată și pe căi de năprasnice chinuri. Moartea e ultima împlinire a ursitei omului pe pământ. De aceea pedeapsa cu moartea nu a potolit. Fiindcă nu a putut înfrica. Cum nici putința de a întâlni moartea într'o luptă nu a înfricat.

Nici azi poporul nostru nu-l plânge pe cel trecut într'u moarte. Acela, pornit peste vămile văzduhului, este dincolo de chin și compătimire. Acela e absolvit de necazurile acestei vieți pământești. Durerea este a celor rămași, să ducă dorul celui plecat și greul vieții în singurătate, și de aceea a lor este mila și milostivirea.

Dar într'u o atare concepție despre marea trecere, moartea chiar la ordin, își pierde sensul de pedeapsă și devine o simplă împlinire a ursitei, iar caznele calea scrisă omului spre ea. Aceasta desigur a rămas veșnic dincolo de priceperea stăpânitorilor streini, precum și de a istoricilor.

Au muncit în robie, și i-au crezut vite fără suflet, au îndurat cazne fără să cârtească, ei le-au zis monștrii nesimțitori, au urcat smeriți pe furci de spânzurători, și i-au considerat brute inconștiente au luptat aspri și tăcuți în vijelioase bătălii și i-au numit barbari sângeroși. Ci ei nu au fost decât oameni, oameni întregi, oameni de pretutinden și de totdeuna, cu marea și străvechea credință tracă în suflet despre o ursită în viața de aci o răsplată dreaptă după trecerea cea mare, dincolo...

. . . .

4 Februarie 1739...

In dimineața rece de iarnă pe malul stâng al Cărașului, ceva mai sus de Iaseneva, steagurile Căpitanului Iacob flutură lin în boarea ușoară. Treisute de oameni mărșăluesc liniștiți în urma lor. Vremea s'a muiat și de pe Căraș se ridică pâcle alburii. Deaceea poate nu au observat cum se apropie pe malul celalalt protocăpitanul rascian, Stanissa Markovics, mercenar în solda austriecilor, cu martaloții lui. Când i-au observat era târziu: fuseseră împroșcați de gloanțele acestora. Primiseră atacul în flanc. Ciocnirea fu scurtă, cele trei steaguri ale răsculaților se plecară o clipă, ca la o suflare de vânt, apoi se înălțară printre chiote de luptă. Dar căpitanul Iacob căzuse, și alți vre-o 50 pe lângă el. Răsculații începură să se retragă, luptând.

Mercenarul avuse și el pierderi. S'a oprit să-și refacă rândurile, să-și lege rănile. Intretimp răsculații trecuseră de Subotița. Inainte însă de a ajunge la Crucita, Mercenarul îi ajunge și îi izbi din nou Răsculații se apărară aprig, dar mai pierdură 29 de oameni. Se retraseră încet în direcția Naidășului, spre pădurile Nerei. Injumătățiți aproape, fără conducător, dar păstrându-și steagurile, intrară în cetatea codrului.

Mercenarul se oprește, se lasă de urmărire. Știe el ce înseamnă să înfrunți fiara întrărâtată la ea în bârlog. Are el altă treabă. In față îi stă deschisă Valea Cărașului, cu satele ei bogate. Intr'un iureș de prăpăd pornește spre ele. Pradă, pârjolește, ucide, pângărește, peste tot, până adânc la Mărcina, la Vărădie, la Greoni. Apoi repede își astrânge prada și încă vre-o patrumii de capete de vite, în goană trece Dunărea și se rentoarce victorios la Belgrad. Dar odată cu dânsul la Belgrad a ajuns și vestea barbariei și cruzimei lui. Comandamentul austriac nu poate admite desigur așaceva. (In definitiv ce e permis, chiar demn, pentr' un general austriat ca Lentulus, nu i-se poate admite unui oarecare „protocăpitan" mercenar! Mai ales dacă la început nu vrea să dea nimic din pradă!) De formă îl și trimit în fața Curții Marțiale. Il achită, firește.

Dar cărășenii, aspri și semeți, nu iartă. Se trezesc din uluială scrâșnind din dinți. Tăcuți, cu fălcile încleștate, pun mâna pe ce le vine la îndemână. Ba o flintă haiducească, ba un iatagan moștenit dela Turci, ba un topor pădureţ cu coada lungă, ba, pestetot, coasele desdoite drepte, cu tăișurile ascuțite ca briciul. Se adună în cete mai mărunte, mai mari, prin fiecare sat se înmulțesc, și odată cu numărul le crește și mânia. Sunt peste o mie acum, și în fruntea lor flutură steagurile lui Iacob. Doamne, de i-ar ajunge pe Markovics cu martaloții lui! Il caută, îi adulmecă urmele. O iau spre Vârșeț.

Dar Stanissa Marcovici e de mult la Belgrad.

In schimb se îndrepta atunci un detașament austriac, tot spre Vârșeț. Erau trupele bănățene, cari luaseră parte sub comanda lui Lentulus, la executarea represaliilor de pe Valea Timișului, și în urma detașării lui Niesemeuschel, rămăseseră disponibile, și ca atare, înainte de retragerea sa în Ardeal, Lentulus le trimise spre Vârșeț. Inaintau încet și fără grijă, înainte husarii, apoi în rânduri molâi infanteriștii și milițienii. Erau cu mult prea numeroși, ca să se teamă de vre-o surpriză, și ușoara victorie din Lunca Lugojului, i-a făcut să piardă orice grijă de vre-un atac al răsculațior.

Tocmai de aceea atacul celor peste o mie de țărani cărășeni, deslănțuit fulgerător la o cotitură de drum, le excluse dela început orice putință de apărare. In câteva clipe răsculații le sparseră rândurile, îi învălmășiră, ii cutropiră de toate părțile, și încurând lupta se transformă în măcel. Indârjiți peste măsură cărășenii nu dădură pardon. Izbiră fără milă, până și pe fugari. Fu momentul aspru al desocotirilor și al răzbunării drepte. Aci nu încăpu milă, nici îndurare.

Cu jale constată raportul austriac: „au scăpat numai 16 husari și un singur caporal cu zece feciori din miliție"...

... Pe câmpul de bătaie zac mormane întregi de leșuri de soldați și milițieni imperiali. Jurimprejur zăpada e frământată cu sânge. Țăranii cărășeni sunt singuri, ei de ei, pe câmp. Se caută, se adună. Cele trei steaguri ale lor flutură biruitoare în boarea ușoară, coasele desdoite lucesc metalic și rece în soarele de iarnă...

Abia trecuse de amiază. Și era către sfârșitul Păresemilor, într'o Sâmbătă, 14 Februarie 1739...

ALDO PALAZZESCHI

(Continuare din pagina 5)

acestor bătrâne a adunat toate experiențele trecute, ele au devenit centrul oricărei înțelegeri, au un caracter și o personalitate, sunt eroul uman al lui Palazzeschi. Mulțimea a rămas departe, își continuă misiunea ei corală; ca în „Postille" (Postile), ca în „La casina di cristallo" (Vila de cristal), încă prețuită cu ostilitate și dispreț; între Remo și ea se desfășoară aceleași raporturi ca între Perela și poporul acelui fabulos regat, dar bătrânul servitor, sinucigaș involuntar, și marchisa nebunește îndrăgostită trăiesc o mai completă și necesară existență.

E evidentă desvoltarea ce conduce de la poesii la romanul acesta; încercarea celor „Două împărății" fu aproape prematură și admise reacțiunea „Piramidei", dar Palazzeschi nu renunță la a se declara pe sine însuși, descriptiv, a se da ca exemplu, iar poziția de indiferență care îl ispitea în perioada juvenilă nu avea cale de ieșire. Să ne gândim că poetul nu născoci niciodată vreun personaj, nu se investmântă niciodată în element de recunoscut; centrul echilibrului poesiilor, al „reflecților", al „Codicelui" e exterior cărților însăși, destăinuirea nu e niciodată desăvârșită, contrastul rămâne dat, nu asumă o valoare și impuls psihologice; întotdeauna fâlfâie o atmosferă de mister, autorul își neagă ceva sieși, ori mai degrabă, hotărît de la început pe o poziție, se maturizează o alta în el, pentru care cea dintâi constitue o necesară premiză teoretică. In această înceată făurire de personalitate, în această definitivă acceptare a lui însuși rezidă cucerirea sa. S'au împuținat, poate, aspirațiile inițiale? Acea fericită indiferență era un punct de referință mai sigur, o lege definitivă? Acum băgăm de seamă că dannunzianismul era mai aproape de Palazzeschi decât se credea, și mai mult decât poziția sa estetică de supraominism romantic, valora modul în care se desvoltase actuarea poetică; astfel, pentru cel care vrea să-l cunoască fundamental, va conta nu atât căutarea rezultatului rezumativ și explicit al primelor volume, în acela afirmat în ele, cât în tonul amănuntelor, în cantitatea documentelor imediate pe care ni le oferă, și toți vor reapare, apoi, cu un ton peremtoriu în „Surorile Materassi".

Remo are o fizionomie, conservând totuși forța unui mister fundamental, își rezervă calități în raporturile cu bătrânele, ce se pot reduce la una singură: cruzimea de a nu se dărui într'o mai mare măsură; de a nu se face cunoscut; de a nu-și desveli secretul propriei forțe; dar să ne gândim că încetei despuieri corespunde o crescândă comprehensiune, o întinerire înăuntrul surorilor, așa cum sărăcirea lor apare necesară atingerii stării de fericire. Atunci când el se căsătorește, sentimentul cel mai viu al bătrânelor este gelozia, ele suferă la gândul că alții pot avea mai mult decât le-a fost dat să aibă; temătoare de o necunoscută abilitatea a rivalei și aproape învinovățindu-se de insuficiență; dar având un sens neiluzoriu că Remo nu se poate dărui; el e o forță imediată, mereu necunoscută și doar celui căruia îi ia, poate dărui; credința lor le-a salvat. Această nouă rezoluție a entității artistice are vechile virtuți: nejustificare, impetuozitate tinerească și o fericire a cărei decadentă e imposibilă; Remo e un episod, un moment, omul poate trăi fără el, dar cel care s'a lăsat târît de forța lui, îi devine părtaș. Aceasta e certitudinea lui Palazzeschi și geloasa lui credință într'o investire de la care ceilalți sunt excluși; fiecare mișcare de mântuire se adresează numai celui ce-i are posibilitatea, omenirea rămâne împărțită în categorii, evanghelia sa continuă a fi inpredicabilă și are preț numai distingerea acelor categorii, pentru creiarea unei scări de valori.

Solitudinea e încă inevitabilă; să ne amintim surâsul de compătimire prin care surorile primesc reflecțiile și confruntările vizitatoarelor asupra imaginei lui Remo și cum ele, prin dânsul, se simt superioare tuturora: ele alcătuiesc o aristocrație Palazzeschi reafirmă vechea revelație a desăvârșitei frumuseți a jocului, e sigur de a purta posibilitatea lui mereu în sine

CRONICI ȘI PĂRERI

Cronica ideilor

Petre Comarnescu : Kalokagathon

O cercetare a corelaţiilor etico-estetice în artă şi în realizarea de sine*)

Intr'o lucrare reeditată şi completată în româneşte, după traducerea tezei susţinută pentru doctoratul în filosofie la Universitatea Southern-California din Los Angeles, Statele Unite ale Americii — traducere făcută de Dna Ruxandra Oteteleşteanu — dl. Petre Comarnescu încearcă o sinteză neo-humanistă între actul estetic şi cel moral, aşa cu se pare că l-au înţeles Grecii antici prin noţiunea de Kalokagathon. Cercetarea aceasta a corelaţiilor etico-estetice, aşa cum apar ele în artă şi în realizarea-de-sine, i se pare autorului că nu poate fi făcută decât în spiritul metafizic al idealismului, adică al acelui curent filosofic după care „atât arta cât şi natura sunt aspecte ale conştiinţei şi activităţii spiritului", ceeace explică, după dl Petre Comarnescu, unitatea, coherenţa şi solidaritatea integrală. Intre natură şi civilizaţie, aşa dar, nu există antinomie şi dl. Comarnescu face răspunzători pe Rousseau şi pe romantici pentru opoziţia aparent de neîmpăcat şi fundamental contradictorie între două aspecte ale aceluiaşi întreg. In sprijinirea tezei D-Sale dl. Comarnescu face într'un capitol întreg analize şi investigaţii foarte sugestive, luând poziţie faţă de anumite aspecte din concepţiile lui Bergson, şi Max Scheller şi insistând asupra interpretărilor lui Empedocle, Aristotel, Bergson, Prof. Witehead, Edward Carpenter precum şi la oamenei de ştiinţă ca astronomul A. S. Eddington, care deţin aceaşi poziţie.

Lumea este privită ca o unitate, în care sunt cuprinşi observatorii ca şi obiectul observaţiei lor. In consecinţă, natura este un sistem cuprinzător în care tot ceiace există trebue să fie cuprins şi să co-activeze. In această ordine de idei, trebue să deosebim, aşa cum au făcut mulţi filosofi dela Platon la Aristotel, la Leibnitz şi Bergson, diferite grade de realitate. Putem deosebi deasemeni ceeace este real de ceeace este fenomenal. Putem face multe deosebiri şi observa nuanţe în procesul complex al naturii. Dar ceea ce trebue mereu reţinut este că toate aceste elemente sunt părţi ultime ale unei unităţi şi ca atare această unitate nu poate fi divizată, ci doar analizată. Ele sunt, cu alte cuvinte, universal independente (pag. 31). Conflictul dintre vieaţă şi cunoaştere, între „vital" şi „logic", între „natură" şi „natură umană", sau între „frumosul natural" şi „frumosul artistic", se datoreşte — după dl. Comarnescu — scopurilor metodologice ale ştiinţei şi gândirii filosofice „care disociază ceea ce vieaţa deobicei uneşte" (pag. 14). Distincţia ostilă dintre natură şi om este — afirmă în altă parte dl. Comarnescu — un produs al vremelnicei dorinţe de putere, pe care o exprimă Renaşterea. Deosebirea dintre subiect şi obiect este deasemeni o concepţie modernă. Ea este rezultatul separaţiei ştiinţifice dintre ceea ce este privit ca real şi ceea ce este privit ca iluzoriu, deoarece nu poate fi experimentat în mod obiectiv. Mai este, pe de altă parte, efectul unei închipuiri prea mari pe care omul a căpătat-o faţă de sine însuşi şi faţă de putinţa lui de a modifica şi controla restul realităţii (pag. 26).

Eul, care e tot una cu spiritul sau sufletul, este considerat ca parte a naturii, ceiace explică solidaritatea dintre corp şi suflet. Acestea, după dl. Petre Comarnescu, nu sunt despărţite ci numai deosebite. — „In lumea fenomenală, ele sunt inseparabile dar, din punct de vedere metafizic, numai sufletul are continuitate căci el sigur poate fi veşnic şi poate atinge grade de superioritate". (pag. 33). „Tot ceea ce cunoaştem sau percepem are drept fundament spiritul" (pag. 34). Numai eul omnesc îndeplineşte acţiunile ,găseşte semnificaţie în lume şi realizează armonia vie. Concepţia aceasta găseşte în adoptarea sistemului leibnizian al monadelor, după interpretarea modernă a Prof. american H. Wildon Carr înţelegerea metafizică coherentă. Astfel dl. P. C. crede că rezolvă contradicţiile şi opoziţiile fragmentare asupra spiritului şi naturii, natura şi artificialitatea devenind două feţe ale aceleiaşi substanţe active, eul omului. „Toate produsele monadelor sunt naturale, din punctul de vedere al întregului şi artificiale, din punctul de vedere al fiecărei monade". (pag. 36). Nouă ni se pare că un asemenea subterfugiu metafizic, nu are nici o eficienţă când e vorba de estetică şi de morală, unde mai mult decât lucrul în sine, interesează comportarea şi creaţia expresivă, atitudinea omului faţă de aparenţe. Chiar dacă, într'o ultimă analiză, natura se confundă cu spiritul, spiritul omenesc are această însuşire de a lua o atitudine de antiteză faţă de sine însuşi. După noi numai aceasta contează, fiindcă numai aceasta îl caracterezează. In lumina acestui considerent, distincţia dintre natură şi artificialitate ni se pare de neînlăturat.

Fiindcă „în general toată lucrarea caută modul de integrare a fenomenelor etice şi estetice în unitatea realităţii", după cum singur mărturiseşte dl. Comarnescu „mai mult decât opera de artă (decât filozofia ei) îl preocupă problema naturii experienţei estetice a artistului, a contemplaţiei, a corelaţiei dintre valorile estetice şi etice" (pag. 15).

Concepţia personalismului estetic şi moral, care face din eu unicul suport al existenţei, dar şi obiectivul desăvârşirii (concepută numai ca expresie de sine), vede experienţa ca ceva strict individual şi imediat, vieaţa ca expresie a dorinţelor noastre, — „o înţeleaptă folosire a energiei nostre vitale" — iar binele ca un concept subiectiv. Iată dece o asemenea concepţie idealistă, care apreciază vieaţă ca un bine suprem dependent de individ şi de subiect, considerând-o expresie, vede în valori funcţiuni finale pe care şi le propune vieaţa, Frumosul, Binele şi Adevărul, fiind interpretate tot ca expresii. „In acest caz, orice funcţie a fiecărui individ sau monadă exprimă sau evoluează ceva, potrivit naturii lui lăuntrice-pentru a ajunge la un grad de satisfacţie. Planta absorbind razele soarelui, animalul bucurându-se de energia lui, omul cunoscând şi activând-afirmă cu toţii valorile universului. In acest mod ei îşi exprimă vieaţa dovedind că universul oferă fiecărei fiinţe un anumit grad de fericire." (pag. 49).

In problema artei şi a frumosului, mai bine spus a naturii frumuseţii, dl. Comarnescu adoptează şi lărgeşte teoria estetică a lui Benedetto Croce, bazată pe deosebirea dintre logică şi intuiţie, amândouă fiind considerate ca forme specifice de cunoaştere, intuiţia sau expresia creind imaginile posibilului şi obiectivând impresiile. După Croce, frumosul este o spiritualitate imaginativă, nu este un fenomen fizic fiindcă aparţine activităţii omului şi energiei lui spirituale. Expresia estetică apare aşa dar ca o completare umană imediată şi esenţială, cum este interpretată de dl. Comarneascu. Intuiţia este considerată o putere constitutivă de realitate. „Omul nu se eliberează de impresiile lui, ci dimpotrivă ia stăpânire asupra lor, şi această largă posesiune spirituală îi este fericirea sau satisfacţia. Arta nu eliberează eul, îl prefecţionează şi îi extinde puterea. Artistul, stăpânit de febra creatoare, absoarbe în expresiile lui cât mai mult posibil din realitatea potenţială a universului... In integritatea lui, Frumosul nu poate fi vis, deşi poate cuprinde în domeniul său o seamă de visuri. Cuprinzând în expresia lui şi visul, actul estetic se arată a fi oglinda intuitivă a universului. Imaginaţia permite spiritului să obţină o mai largă viziune relaţională a lumii. Aici mai mult ca oriunde, idealitatea constructivă a eului îşi dovedeşte forţa şi superioritatea. Aici este punctul de întâlnire dintre Estetică şi Metafizică, deoarece aici Frumosul se află la punctul unde realizarea-de-sine apare ca o imagine-ideal, distinctă şi clară — dincolo de viziunea universului ca un tot raţional. Dacă Frumosul este expresia instinctului formativ uman — şi tot ceea ce am spus până acum ne-a condus spre această concluzie — atunci până şi viziunea intuitivă a eului realizat este un act estetic ce poate servi drept schemă pentru raţiune şi voinţă, pentru o realizare practică." (pag. 55, 56).

Pentru a arăta că actul estetic implică şi actul etic, autorul face interesante consideraţi psihologice şi epistemologice asupra imaginaţiei, analizâid diferite teorii psihologice şi luând teoria expresionistă a artei ca generalizare şi ca fundament pentru alte explicaţii. Moralitatea este concepută ca însemnând cea mai bună alegere în anumite condiţii şi situaţii personale apercepute de imaginaţie şi intuiţie. Alegerea se face de către raţiune, disciplina gândirii, fireşte după ce individul are intuiţia Binelui. Aşa dar principiul Binelui sa află în noi, Binele fiind „orice calitate sau condiţie ce, poate fii imediat apreciată sau de care ne bucurăm imediat". pag. 92) iar obiectivitaea valorilor căpătând numai sensul că ele pot fi manifestate exterior. Dl. P. Comarnescu dă o abilă interpretare moralităţii greceşti, în spiritul celor reproduse mai sus: „Pentru Greci, a fi moral însemnă a te construi pe tine însuţi. Acel „conoaşte-te pe tine însuţi" al lui Socrate, dragostea lui Platon şi mijlocia de aur a lui Aristotel sunt elimente ale morale greceşti în care raţiunea era numai principiul coordonator. Voinţa nu era atât de mult scoasă în evidenţă ca raţiunea, iar conceptul de datorie lipsea cu totul din Etica grecească. Etica grecească a fost călăuzită mai mult de simţul armoniei decât de legi imperative sau constrângătoare. Scopul era să doreşti ceea ce este rezonabil. Dar „rezonabil" însemna mai degrabă armonie decât ceea ce este drept sau just. Noţiunea grecească de justiţie era imaginativă şi activă, nu juristă ca aceea a Romanilor, care au dat extindere legii, crezând în sancţiunea principiilor raţionale, dincolo de vieaţă şi de imaginaţia umană. Să ne amintim principiul lor categoric: Fiat justitia, pereat mundus (pag. 95). „Vieaţa morală — scrie în altă parte dl. Comarnescu — este re-examinarea vieţii ca imaginaţie" (pag. 133), imaginaţia ajungând, după părerea D-Sale, în conflict numai cu moravurile şi nu cu binele etic. Dl. P. Comarnescu până la urmă, poate din condescendenţă faţă de spiritul religios, nu merge cu reflecţiile D-Sale până la limită, ci afirmă, prudent, că frumuşeţea este sau devine identică cu bunătatea numai în cadrul personalităţii fenomenale, deşi o asemenea rezervă şochează concepţia filosofică şi credinţa morală comună, care înclină să confunde valorile pe un plan transcendent sau mai degrabă numenal. Concluzia la care ajunge dl. Comarnescu este că „realizarea-de-sine este un act moral, constând din înfrumuseţarea eului, potrivit potenţialităţilor sădite de către Dumnezeu în natura lui, Dumnezeu fiind ipso facto, imanent şi transcendent în această lume", iar Răul „nereuşita sau neglijenţa de a ne realiza eul" (pag. 147).

In perfectă consecvenţă cu concepţiile D-Sale, deşi mult atenuată, este evaluarea îndrăsneaţă a snobismului, pe care dl. Comarnescu îl socoteşte ca un revelator model inferior de conduită estetică. Analiza snobismului este pătrunzătoare şi într'adevăr revelantă, prin convingerea dlui Comarnescu că snobismul are un caracter creator şi pozitiv, fiind o realizare-de-sine prin iubire de sine şi ambiţie, legate de un estetic farmec social „snobismul este, în acest caz, o imitaţie social-estetică, este un mijloc nou de expresie, având un scop estetic, şi anume o plăcută situaţie socială" (pag. 105(„O atare concepţie despre snobism ar face din fiecare geniu un snob. Şi totuşi credem — afirmă di Comarnescu — că adevărul nu este departe: fiecare om care doreşte ceva plăcut şi superior condiţiei sale, este, până ce reuşeşte, un snob" (pag. 104) Desigur, afirmaţia e îndrăsneaţă, îndoindu-ne mai cu seamă că „dorinţa fiecărui om este de a fi lăudat şi respectat în societate" (pag. 99). Dacă însă acceptăm concepţia exclusivistă a eului ca sursă unică de explicare a realităţii, şi dacă ne însuşim idealismul imaginativ şi personalismul metafizic, expus mai sus, o singura nedumerire ne mai rămâne: dece dl Comarnescu, făcând apologia snobismului îl consideră totuşi o formă inferioară a conduitei morale, bazate pe criteriul estetic al bunului gust? „Marele snob — dl. Comarnescu trebuia să insistă mai mult asupra acestei forme superioare de snobism — nu este un om rău, nici un prefăcut mediocru. El este doar un om care urmăreşte fericirea cu mai multă grabă decât ceilalţi, fără judece mijloacele şi să urmeze ordinele raţiunii. Fericirea sa este o imagine, nu un concept sau un imperativ raţional" (pag. 115). Donquijottismul acesta nu este specific Grecilor şi poate că dl. Petru Comarnescu n'a voit să pună accentul pe el, pentruca să rămână în conceptul antic a lui Kalokagathon.

Fără să mai stăruim asupra ideilor foarte ispititoare, pe care această bogată în sugesti lucrare de sinteză, o stârneşte în sufletul lectorului, subliniem valoarea reconfortantă a unei asemenea opere de cercetare metafizică a unor valori pe care timpul nostru încearcă să le pozitiveze şi să le cerceteze ştiinţific, în sociologie, estetică şi chiar logică.

Kritias

*) Ed. Fund. Reg. L. A. Buc. 1946.

Literatura spaniolă de azi

Ramón Gómez de la Serna este în Argentina, la Buenos Aires, de când sguduirile războiului civil l-au obligat să fugă din Madrid, de 10 ani deci; el însă nu a uitat Spania poate şi fiindcă nu s'a ocupat niciodată cu politica şi toată lumea e pentru el „gregueroş"; Spaniolii însă pare că încep să-l uite. Juan Ramón Jiménez e în America de Nord unde se găseşte şi un alt poet foarte fin Pedro Salinas care a trebuit să fugă din Santander în 1936. Ramón Pérez de Ayala unul din cei mai mari romancieri ai Spaniei contemporane e în Anglia unde a reprezentat ţara sa ca ambasador în timpul Republicei; Salvador de Madarriaga e deasemeni în Anglia şi Spaniolii pot auzi adesea vocea sa în transmisiunile dela radio Londra; Ortega y Gasset e în Portugalia împreună cu un mare grup de exilaţi politici cu stare, se ţine bine la adăpost după cum se pare căci fiind aproape de ea nu i-ar lipsi ocazia să treacă graniţa şi atunci fidelii lui Franco s'ar apuca indată să trâmbiţeze că a devenit şi el falangist.

Am vrut să fac încă dela inceput apelul celor absenţi, cel puţin a celor mai mari dintre ei căci într'o panoramă, oricât de sumară ar fi ea, a literaturii spaniole de azi, nu se poate să-i neglijăm; numele lor se impune. Până acum mai câţiva ani au fost infieraţi de către censorii falangei, **cărţile lor nu se vedeau nicăieri** (ca dealtfel şi acelea ale lui Blasco Ibanez); dar apoi încetul cu încetul au **trebuit să fie readmişe** (am spus cărţile nu autorii) căci operele lor sosesc deasemenea din America, mai ales din Mexic şi Argentina şi pare mai periculos să fie lăsate să circule clandestin decât să fie puse deadreptul în vitrină.

De fapt după acordul editorial încheiat între Spania şi republicele Americei de Sud (la Madrid se spune întotdeauna numai America spaniolă) se întâmplă chiar contrarul celor sperate de editorii şi politicienii spanioli căci de acum, calea cea mai scurta cum am văzut-o şi în atâtea alte domenii, nu este între Europa şi America ci între America şi Europa. Astfel în timp ce Spania se străduieşte inconţinu să-şi exporte cărţile sale (şi nu numai din cauza preţurilor ridicate) Argentina şi Mexicul de exemplu, unde se tipăreşte bine pentru toate gusturile şi toate pungile sunt pe cale de a invada piaţa aşa zisei patrii mume.

Ramón Gómez de la Serna vine în **ediţii argentine** (între ultimele sale opere apărute la Buenos Aires amintesc „Lo cursi y otros ensayos", „Azorin", „Retratos espanoles", „Ismos", „Mi tia Carolina Coronado", toate dintre 1942—45) Pérez de Ayala deasemenea (prefaţa la retipărirea romanului său „Troteras y danzaderas" **nu e numai un** excelent studiu literar ci şi un document interesant al dramei şi erizei Spaniei contemporane) şi apoi Madarriaga, Azorin, Garcia Lorca; nu are nici-o importanţă că acesta din urmă, din cauze politice, nu poate fi tipărit de nici un editor spaniol, totuşi sosesc din America tot teatrul şi toate poeziile sale. Garcia Lorca nu moare cu toate că l-au ucis şi continuă să încerce să-l ucidă. Nu de mult, la Madrid urmă să fie reprezentată „Donna Rosita o el lenguaje de las flores"; edau puse afişele pe străzi, toţi îşi ziceau că înfine şi cenzura a prins minte şi Spaniolii vor putea să se apropie de marele lor poet; dar câteva zile după aceea dispărură afişele şi nu se mai vorbi despre Garcia Lorca. Cine ştie de ce le-a pricinuit Donna Rosita atâta teamă falangiştilor!

Ceialalţi scriitori care nu au emigrat se ţin mai mult departe de politică e preferabil să nu vorbeşti cu ei despre Franco şi falangă pentru a nu-i face să se vaite. Lucrează. Cei bătrâni sunt poate cei mai activi şi mai fecunzi. Pio Baroja cu cei 74 ani ai săi, a publicat în ultimul timp 2 romane: „Laura", tablou lugubru al războiului civil şi „El caballero de Erlaiz"; un volum de poezii: „Canciones del rubenhio", şi două volume de memorii deosebit de interesante fiindcă în descrierea a 40 ani de viaţă literară se găseşte tot umorul incisiv şi sfidător al acestui singular şi puternic scriitor basc. El spune că vrea să atace totul şi pe toţi şi la vârsta sa are dreptul să o facă.

Azorin, cel mai elegant, cel mai fin, putem spune chiar cel mai mare scriitor spaniol al generaţiei din 98' care e pe punctul de a dispare (după ce a murit Ramiro de Maeztu în timpul războiului civil nu mai rămâne decât el şi Baroja) a publicat între 42' şi azi 7 cărţi 3 de studii literare şi filosofice (El escritor, Cavilar y contar şi Sintiendo a Espana), o carte în care descrie amintirile exilului său în Franţa: Espanoles en Paris, două romane: „El enfermo", „La isle sin aurora", şi o povestire lungă „Maria Fontan" pecare el insuşi a calificat-o drept roman roz (?) pare dinadins ca o reacţie în contra literaturii turburi de dragoste de azi. Dar Azorin e inainte de toate marele maestru al eseului, al scrisului frumos, limba sa e spaniola cea mai pură ce s'a scris vreodată. Are azi 73 de ani, dar cineva a spus că va muri numai atunci când va fi ajuns aceea perfecţie a stilului pe care a căutat-o toată viaţa; când va putea spune totul cu un singur cuvânt.

(Continuare în pagina 8).

NOTE ŞI COMENTARII

Domnul Nicolae Mărgineanu, profesor la Facultatea de Filosofie din Cluj, a încercat, recent, în sala „Traian Lalescu" dela Politehnica din Timişoara, să desvolte o conferinţă despre „Straturile Inconştientului". Cunoscutul psiholog a vorbit despre limitele extrem de labile din domeniul inconştientului omenesc, arătând — în spiritul lui Wiliam Jammes — economia de energie în efortul nostru vital pe care ne-o aduc actele habitudinale: automatismele, instinctele şi deprinderile sociale. D-sa a preconizat un interes mai atent pentru echilibrul necesar între raţiunea, sau conştiinţa omului, şi instinctele care se găsesc sădite întrânsele. Domnul Mărgineanu, pe marginea principiilor morale pe care i le-a înrădăcinat satul românesc în suflet cu poveţele mamei D-sale, şi-a îngăduit să facă anumite divagaţii, într'o formă destul de spirituală, asupra educaţiei copiilor noştri. D-Sa a afirmat, foarte serios, că în lumea noastră orăşenească, nu e bine să aducăm pe viitorii cetăţeni a unei ţări mici şi năpăstuite de soartă, în spiritul cinstei dela ţară. Domnul Mărgineanu, care în această conferinţă afişa, în numele ştiinţei, certitudini oarecum dogmatice asupra inconştientului, capabil să explice toate comportările omului, — nesocotind faptul că inconştientul însuşi e o noţiune vagă şi poate fi contestat din punct de vedere riguros ştiinţific —, face, în numele instinctelor care nu pot fi învinse, apologia necinstei. Immanuel Kant, filosoful imperativului categoric şi al unei morale sincer raţionaliste, e taxat drept naiv, tot aşa ca Jean Jacques Rousseau, ideologul contractului social. Fără s'o formuleze chiar aşa, dar perfect conform cu materialismul său psihologic, raţiunea este considerată o suprastructură sufletească, analoagă pe plan concret cu volanul unei maşini. Toată grija omului, după Domnul Mărgineanu, trebue să fie armonizarea raţiunii cu instinctele, în cazul desechilibrului omul devenind bolnav sufleteşte. D-Sa e de părere că cel puţin unul la douăzeci de oameni nu este sănătos la cap din cauza reprimării instinctelor şi a conflictului care există între inconştient şi norma socială. Elanul vital nu trebue, după Dl. Mărgineanu, să fie oprimat şi în acest sens părerea D-Sale este că omul trebue să fie educat într'un mod realist, aşa încât adaptarea la situaţia în care-l pune vieaţa să se facă fără prea multe principii morale, ori raţionale.

Conferinţa a fost ţinută într'un stil popular, şi Dl. Mărgineanu poate că astfel nu şi-a formulat bine convingerile, deci ne pare rău că concluziile n'au fost susţinute temeinic. E regretabil totuşi că un profesor universitar, în numele ştiinţei pe care o reprezintă, pledează pentru primatul biologic în educarea personalităţii omeneşti. Imperativul categoric este privit ca o naivitate inconformă cu datele realităţii, însă e problema dacă datele acestea reale sunt universal valabile, după cum i se par dlui N. Mărgineanu, când atâţia oameni sunt capabili să-şi dea vieaţa pentru împlinirea datoriei. Pot fi consideraţi oare aceşti oameni, nevropaţi sau psihopaţi? Dl. N. Mărgineanu admite, cu Gustave Lebon, că învăţarea înseamnă trecerea unei cunoştinţe raţionale în inconştient, ceeace înseamnă sau că dl. Profesor Mărgineanu a emis o ipoteză gratuită, mai mult de dragul originalităţii — poate şi dintr'o ironie amară a unui om cinstit decepţionat, — sau că ierarhizează straturile inconştientului, găsind că automatizarea şi deprinderile sociale se subordonează zestrei ereditare, a desvoltării filogenetice. In orice caz, D-Sa n'a pomenit nici un cuvânt de conflictul care există chiar între instinctele omului, adică în domeniul inconştientului însuşi. Căci dacă între amorul propriu, sau instinctul de conservare al individului, şi între instinctul sexual, sau instinctul de conservare a speţei, dlui N. Mărgineanu nu i se pare că există discrepanţă, întrucât în persoane de sexul opus noi ne-am iubi tot pe noi înşine, o discrepanţă poate să existe fără îndoială între aceste instincte şi legea morală sădită de mama D-Sale cu sfatul „fii cinstit".

Dl. N. Mărgineanu, repetăm, a enunţat toate problemele în chip prea superficial pentru a i le putea discuta aici într'un mod mai aprofundat. Conferenţiarul a fost subiectiv nu numai în stilul vorbirii şi în exemplele pe care le-a dat, ci şi în gândirea sa etică. Psihologia, ca ştiinţă, n'a dat nici un adevăr care să-i sprijine teza. Nu s'a dovedit până acum că oamenii cinstiţi sânt bolnavi sufleteşte şi înclinăm să credem că apologia necinstei se datoreşte mai degrabă desacordului pe care distinsul conferenţiar, om şi dânsul, îl simte între amorul său propriu şi balastul cinstei, purtat ca o zestre nefericită a originei sale ţărăneşti.

(ţ—i).

●

Hermann Hesse, noul laureat al Premiului Nobel pentru literatură, este un poet german, unul dintre acei poeţi însă despre care Romain Rolland scrie în „Au dessus de la melee", în aceşti termeni omagiali: „Dintre toţi poeţii germani, acela care a scris cuvintele cele mai senine, cele mai înalte, singurul care a conservat în acest războiu drăcesc (1914—1918 n. n.) o atitudine într'adevăr goetheană, e acela cu care Elveţia se onorează, de a-l avea ca oaspete şi poate chiar fiu adoptiv: Hermann Hesse".

Noul laureat s'a născut la 2 Iulie 1877 la Calw, o mică localitate din Württemberg. Fiul unui misionar din Estonia care şi-a petrecut mare parte din vieaţă în India, tânărul Hermann a urmat Teologia la Universitatea din Tübingen, părăsindu-o însă după scurt timp pentru a se face librar la Tübingen şi apoi la Bâle. Aici frecventează celebra „Maison des Missions" şi începe să scrie primele sale poeme şi romane; „Peter Camenzid" (1904), „Unterm Rad" (1905), „Das Glasperlenspiel", etc. Publicate la Berlin, ele fură dintru început remarcate şi renumele lui Hermann Hesse începea să se afirme în întreagă Germania şi în Austria.

Spre 30 de ani, atras de Orient, pleacă în Indii, de unde se reîntoarce în toiul primului războiu mondial, stabilindu-se în Elveţia, la Berna, publicând o carte intitulată „Siddhartha".

In acest timp scrie în „Neue Züricher Zeitung": „O Freunde, nicht diese Töne!" îndemnând artiştii şi scriitorii europeni să nu cedeze nebunei războinice şi participând activ la acţiunea lui Carl Spitteler, Thomas Mann şi Romain Rolland.

In 1921, primind naţionalitatea elveţiană, Hermann Hesse s'a retras într'un orăşel Montagnola de lângă Lugano. Căsătorit de trei ori — a doua oară cu romanciera Lisa Wenger — Hesse a trăit o vieaţă de adevărat solitar, ferindu-se de a face politică, fiind un duşman al fanatismului.

Astăzi Hermann Hesse are aproape 70 de ani şi şi-a pierdut vederea. Vestea fericită dela Stockholm a primit-o într'o clinică din împrejurimile Zürich-ului, unde se găseşte bolnav, în tratament astfel că gloria a venit să-l viziteze pe patul de suferinţă.

●

Tabletele zilnice din „Adevărul" ale d-lui Tudor Arghezi sunt delicate bijuterii literare, chiar când sunt dojane aspre la adresa tinerilor scriitori de astăzi leneşi, şi superficiali, fără sârg, răbdare şi concentrarea necesară creaţiei. Citâm o lecţie usturătoare pe care Arghezi o dă tineretului:

„Am stat cândva la închisoare, în zilele lui Ion Slavici care la 73 de ani, deprins cu temniţele ardelene, scria în celula lui, supraveghiindu-şi pe lampa de spirt fiertura de cartofi, 10 ore pe zi. Tinerii căscau şi protestau, semnând memorii juridice, cristalizaţi în egoismul cauzei personale.

Erau vreo 30 de scriitori şi ziarişti într'un dormitor cu zeci de paturi. Viscolul de afară se stârnea până subt pătură şi aşternut. O stropitoare de petrol scălda prizonierii desbrăcaţi la piele, pentru prevenirea în dormitor a epidemiei de tifos exantematic, cu câte 10 morţi la bilanţul cotidian al penitenciarului. Imperturbabil, Slavici nu-şi punea capul jos până ce nu împlinea ziua de lucru, citindu-ne uneori câte o povestire în genul descriptiv. Subiectele de „Dincolo" îl făceau să-şi retrăiască viaţa şi să rămâie în zidurile temniţei şi între camarazii tineri singur şi abstract.

Il văd şi acum pe dascălul nostru de răbdare de o vitalitate intelectuală incomparabilă, teafăr şi voios pe baricada dintre expresie şi amorf. Iată-l, vezi-l, cu pana dintre cele trei degete din dreapta, ale Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, toată ziua."

●

Sub titlul „Liberta' individuale, prina condizione dell'arte" — „Fiera letteraria" din Roma de sub conducerea dlui G. B. Angioletti, a deschis o interesantă polemică privind libertatea individuală ca primă condiţie a artei. Discuţia se poartă pentru definirea noţiunii de artă, sau mai precis, dacă arta este sau nu un fenomen social. Evident opiniile se împart pro şi contra. Transcriem ca pe un corolar al discuţiei opinia d-lui Angioletti care spune: „Noi concepem libertatea pentru artist, în afară de orice tendinţă. De o asemenea libertate au avut parte scriitorii cari s'au supus mai puţin convenţiunilor şi compromisurilor timpului lor: dela Rabelais, la Joyce, dela Leopardi la Baudelaire, dela Voltaire, la Flaubert,; dela Boccaccio, la Dostojewsky. Oameni diverşi prin temperament şi prin formaţie, — toţi au revendicat libertatea de a exprima lumea lor, pe care în mod singular o vedeau, nu cum o vedea cutare sau cutare, şi nici chiar societatea în care trăiau".

●

„Le littéraire", săptămânalul literar parisian, de sub conducerea lui Pierre Brisson, ne aduce ştirea după care poetul Paul Claudel a fost ales recent membru al Academiei belgiene, ca un omagiu solemn pentru ilustrul reprezentant al spiritualităţii catolice. In răspunsul său de recepţie, cu un umor propriu, Paul Claudel, a spus: „Il y a des choses qu'on n'a le droit d'entendre qu'à la condition d'etre mort, et c'est de ma part une espése d'inconvenance que d'etre encore assez vivant pour y preter une oreille, pourquoi le cacher? attentive".

●

A critica la noi se înţelege de cele mai multe ori a ataca sau a explica, a slăvi sau a ponegri o carte, un tablou, a compoziţie muzicală. Rareori criticul nostru se apropie cu evlavie de o creaţie, fără bisturiul care spintecă şi întinde măruntae şi nervi ca în tablele de anatomie. Rareori se apropie cu conştiinţă, fără docta disertaţie de rigoare a diverşilor termeni tehnici şi fără vânătoarea sălbatică a erorilor şi deficienţelor. Astfel critica noastră se găseşte de celemai multe ori într'un stadiu care nu depăşeşte pamfletul sau polemica. De fapt o critică este veridică şi are autoritatea necesară numai atunci când ea e rezultanta emoţiei şi înţelegerii unei opere artistice, cu alte cuvinte, când însăşi devine o operă artistică.

●

Literatura postbelică de astăzi stă în general sub semnul a două tendinţe care caută cu orice preţ să stăpânească actualitatea. Astfel pe deoparte ieşiţi de sub cotitura istoriei dau brânci să-şi facă loc neosuprarealiştii lui Trost care au invadat dela o vreme piaţa cu tipărituri luxoase, pe hârtie cromată şi cari caută să epateze numai ca să fie originali printr'o seamă de trăsnăi care n'au nimic comun cu arta şi care nu ilustrează decât dezordinea din capetele lor şi posibilităţile materiale într'adevăr bogate ale celor cari îi subvenţionează.

Pe de altă parte bata toate tobele să se anunţe o literatură document, care aşa cum se prezintă nudă şi seacă nu este decât o degradare a artei. Fiindcă dacă unele opere mari au fost şi ele documente, apoi ele au fost documente de alt ordin, documente ale spiritului uman. Evident că arta trebuie să includă uneori şi documentul, dar când cineva este preocupat numai de document, acesta degradează arta.

Oricum aceste două tendinţe vor rămâne simple „cazuri" aşa cum s'a întâmplat cu dadaismul, futurismul, sau alte ecrescenţe tendenţioase . . .

●

D. Eugen Crăciun, într'o cronică plastică din „Jurnalul de dimineaţă" reproduce un fragment de scrisoare dela un cetitor care îl întreabă: „Nu vi se pare că trăim timpuri prea grave, care implică în întregime omul şi toate manifestările sale? Când cele ce se întâmplă cer în primul rând concursul intelectului şi al simţirii noastre, cum credeţi că-l puteţi scoate pe artist din vremea lui?" Şi d. Eugen Crăciun îi răspunde: „Formal mă declar de acord cu punerea problemei. Mă gândesc însă la exemplul unui Michelangelo, Da Vinci, Wateau, Delacroix, Monet, Cezanne, Matisse, cari şi ei au fost integraţi vremii lor. După câteva sute de ani, picturile acestea sunt încă artă şi le admirăm deopotrivă Dvs. şi cu mine — deşi ne vorbesc în chip deosebit — pentrucă cei care leau pictat nu au avut decât o ideie: să picteze bine. Dvs. aţi dori să daţi artiştilor din vremea noastră altă lozincă: „interesează mai puţin cum pictaţi decât ce pictaţi. Prima datorie e să vă integraţi timpului şi idealului unic."

Disputa de mai sus se duce de fapt între partizanii şi detractorii aşa numitului „turn de fildes". Este într'adevăr oare acest „turn" un monument vetust de izolare a artistului, a scriitorului? Nu e el mai degrabă o arhitectură sufletească proprie şi necesară fiecărui creator? Rodin spunea că „arta nu începe decât odată cu adevărul lăuntric". Şi Rodin ştia el ce spune . . .

●

Câţi dintre noi au auzit de Miron Grindea, acest compatriot despre care ultimile numere sosite ale hebdomadarelor parisiene „Les nouvelles litteraires" şi „Les lettres francaises" scriu că este unul dintre cei mai mari animatori ai literaturii engleze? Instalat de mai mulţi ani la Londra, Miron Grindea face să apară acolo pe malurile Tamisei, una dintre cele mai discutate reviste literare lunare, intitulată „Adam", în paginile căreia îşi dau întâlnire marii scriitori de limbă engleză şi franceză, printre cari: Eliot, Churchil, Francois Mauriac, Georges Duhamel, Pierre Jean Jouve, etc.

●

Editura Fundaţiei Reg. Mihai I îşi continuă cu hărnicie opera de culturalizare a maselor româneşti dela sate. Subliniem îndeosebi grija pe care dl. Octavian Neamţu o are în a pune la îndemâna satului românesc cărţi de o reală valoare.

Totodată trebuie să remarcăm, că Fundaţia Reg. Mihai a făcut să reapară revista craioveană „Ramuri" F. R. M. prin editarea acestei reviste, precum şi prin cărţile din colecţia „Ardealul Nostru" sprijină foarte mult promovarea culturală a provinciilor. Din nefericire, până acum cel puţin, Banatul nu s'a bucurat de un asemenea sprijin, foarte necesar, deşi — dacă nu ne'nşelăm, — atât directorul general, cât şşi directorul economic, sunt bănăţeni neao-şi . . . Ori poate tocmai deaceea! . . .

(p. s.)

Literatura spaniolă de azi

(Continuare din pag. 7).

Eugenio d'Ors, poate figura cea mai complexă a literaturii spaniole prezente, a terminat în aceste ultime luni opera sa principală, trilogia: „Epos de los destinos: El vivir de Goya, Los reyes catolicos şi Eugenio y su demomio; în total cam 800 pagini, istoria şi filosofia Spaniei în ce are ea mai eroic şi mai durabil. Neobosit şi el ca toţi scriitorii buni spanioli, a publicat un volum de eseuri critice „El estilo del pensar", un studiu despre „Cézanne şi două volume de studii filosofice „De la amistad y el dialogo" şi „Oraciones para los creyentes en los angeles". El continuă să creadă în îngeri chiar şi acum şi înainte cu câteva luni, prietenii săi i-au dăruit unul foarte frumos din lemn, de Federico Marés ca să-l aşeze în biroul său; va fi îngerul păzitor al acelei clădiri frumoase din vechiul Madrid unde îi place lui d'Ors să stea şi să discute cu prieteni intimi cu gravitate şi nobleţe despre noua teorie ce o numeşte angeologie.

Baroja, Azorin şi d'Ors sunt azi cei trei patriarhi ai literaturii spaniole, prezenţi în patrie. Dar putem să le adăugăm şi pe Pidal care dacă e un mare filolog e şi un mare scriitor. Se apropie de bătrâneţe şi a întrat la Academie şi W. Fernandez Florez maestru al umorului. Pentru tonul şi frăgezimea ultimelor sale trei romane „La novela numero 13", „El secreto de Barba Azul" şi „El bosque animado", suntem însă ispitiţi a-l pune între tineri.

Pentru a rămâne la genurile epice, s'au afirmat în aceşti din urmă ani mulţi tineri: Ignacio Agusti, directorul revistei Destino, autorul a două romane groase despre Barcelona afaceristă şi politicizantă din primii ani ai, secolului: Mariona Rebull şi El viudo Rius; Ramon Ledesma Miranda (cu Alumidena), Antonio Zunzunegui bardul oraşului Bilbao, al portului său, a canalelor sale, a unei Spanii nordice muncitoare, industrializată, puţin cunoscută; Samuel Ros (a scris Los vivos y luos moertos), José Maria Sanchez Silva a scris o carte de povestiri No es tan facil; José Pla a început prin a scrie în catalană (azi e interzis), a publicat în ultimii ani memorii despre vechea Catalonie (Un senor de Barcellona) interpretări ale peisajului catalan, biografii de pictori şi comentarii la diferite teme despre omenesc ca „Humor honesto e vago şi „Viajes en autobusi"; şi în fine cel mai tânăr, o revelaţie recentă, Camilo José Cela cu trei romane „La familia de Pascual Duarte", „Pabellon de reposo" şi „Nuevas andanzas y desventuras de Lazarillo de Tormés" şi un volum de povestiri „Esas nuben que passan". Povestirea sa întră în tradiţia picarescă şi are neliniştea, chinul şi asprimea celor mai bune pagini din Baroja. „Pascual Duarte" a fost imediat retras şi interzis de cenzura spaniolă. Pentru a termina cu o altă revelaţie, şi fiindcă nu ar fi drept să fie lăsate cu totul la o parte femeile mai ales într'o literatură care a dat o Emilia de Pardo Bazán şi are încă, o Concha Espina voi aminti cazul foarte recent al lui Carmen Laforet, autoarea unui singur roman până acum, Nada, învingătoarea unui concurs publicat anul trecut de revista Destino, a trecut în câteva luni dela anonimat la celebritate. Cartea tinerei şi graţioasei autoare a ajuns trei ediţii în timp foarte scurt; şi i s'au consacrat articole nenumărate, până şi bătrânul Azorin, s'a obosit să-i ofere o pagină frumoasă de laudă. Va fi oare o glorie adevărată?

(Din revista „Costume")

Ettore de Zuani.

„VICTORIA", Timişoara.

Viziunea socială a artei şi valorile anestetice

de Pavel Bellu

II.

Procesul este desigur ciudat şi poate fi numite bună dreptate, miracol. Intre piatra brută şi om se produce o apropiere aşa de mare, transferul psihic e atât de puternic, încât în surditatea ei anorganică piatra simte fiorul vieţii, vibrează, se desfoaie înfiorată şi, comunicând cu artistul, într'un suprem gest de eliberare se conturează în formă. Deacum, ea are un sens existenţial; e o spiritualitate care trăeşte prin linii, prin unghiuri, prin suprafeţe, într'o respiraţie luminoasă, abea sesizată, discretă, eterată...

Dar altă minune stă în cuvânt. Şi el e vibraţie, început şi sfârşit. El nu apare în artă uscat, mort. E ca o esenţă fină, care se risipeşte insidios, pătrunde în lucrurile lumii sensibile, stabileşte o comunicare cu ele şi desvălue sensurile lor adânci, primare, necunoscute, calde încă de fiorul primei faceri.

Arta... Omul dispare din stratul biologic. Se afundă în sine ca într'o fântână fără capăt, cu o cumpănă imensă bălăngănind în gol. Dispare în stratul în care, în intimitate cu materia, se simte — ciudat! — spirit laolaltă. Depăşind aparenţele, omul ancorează în etern şi devine reflexul divin, care ne miră şi ne înfioară, ca o veşnică taină.

Rodin şi Rilke au mărturisit fiorul. Valéry, Mallarmé, Giraudoux.

Th. Lipps, urmând pe Gottfried Semper, a încercat, ştiinţificeşte, explicaţia în „Aesthetik". Astăzi, lumea ştie de grăunţele pietrei, de fibrele lemnului, de pânză şi de uleiu, cunoaşte secretele oţelului şi ale bronzului, iar teoria „Einfühlung"-ului a cunoscut adepţi şi obiecţii. (Volkelt, Meumann, Blaga, G. A. Wilson).

Dar din teoria lui Lipps, nu vrem să subliniem procesul magic, ci aceea ce ne preocupă în discuţia de faţă: viaţa. Trăirea operei de artă nu inseamnă trăire biologică, vegetată, ci o trăire din adâncuri, spirituală, în care eul originar se manifestă pe primul plan, cu întreaga lui unitate nediferenţiată. (L. Rusu)., Tehnica artistică nu este o activitate automată, un simplu meşteşug. In „Estetica" lui, Charles Lalo subliniază: „La technique c'est le métier vivant." El presupune cunoştiinţă, adaptare, înţelegere. „C'est l'esprit au-dessus de la lettre", inchee el. (op. cit. pg. 85). In acest sens înţelegem viaţa despre care vorbeşte Claudel, abatele Brémond şi Croce. Vitalismul lui Guyau, ca şi terapeutica freudistă, privesc un strat inferior al omului, chiar dacă, din consideraţii cinestezice, se apropie de Katharsis-ul antic. Viaţa care rezultă din artă şi în jurul artei este proprie omului din o altă perspectivă: omul-fiinţă spirituală.

Dar, dacă intervenţia spirituală a omului este de natură artificioasă, care este natura artificiului artistic şi ce legături vor fi intre fond şi formă? Sunt ele antagoniste, armonice, şi există în adevăr vreun primat care să justifice lungile dispute dintre Estetice formală şi Estetica conţinutistă?

Sau, dacă forma şi fondul sunt una, cum au sesizat încă elevii lui Aristotel, atunci cum se explică, esteticeşte, convertirea în formă a elementelor materiale brute, împrumutate din lumea sensibilă? Cum este posibilă sublimarea lor, deoarece adepţii cei mai dârzi ai materialismului, ca Plekhanov, au remarcat acest proces de convertire şi transformare calitativă? Iată nouile feţe ale problemei!

Despre artificial, se spune că este opus naturalului şi că presupune intervenţia activă a omului care modifică naturalul, pentru a eşi din chinga determinismului naturii. Mâna, creerul şi sufletul omului modifică. Fie pe plan material, fie pe plan spiritual. Opera de artă este o construcţie spirituală, în care omul face uz de materie. Dar materia introdusă în sfera esteticului este valorificată după alte criterii decât acelea ale lumii brute, materiale. Procesul de transformare porneşte, în creaţia artistică, dela eul originar (logodynamos-ul barthelian) şi rezultatul dialecticei nu este risipit în mod natural, ci este întrupat într'o formă artistică dominată de legi. Artificializarea este deci, dublă şi modalitatea nouă în care omul gustă produsul îi provoacă acea plăcere artistică specifică (Kunst-genuss). Deci în desfăşurarea naturii, omul introduce ceva din fiinţa lui, din tehnica lui, din inventivitatea lui modificatoare (Ralea). Deaceea tehnica artistică este meşteşugul viu de care vorbeşte Lalo. Artificializa ea, în acest sens, nu este pervertire şi înjosire, ci înălţare şi perfecţionare. Dominarea eului originar exclude structurarea în rău, pe care o realizează eul empiric, obişnuit să răspundă cerinţelor conservării biologice. In adâncimile lui nealterate, eul originar este depozitarul prospeţimii şi al purităţii. Izvoarele cu care păpăe lumina au ceva din desinteresul şi gratuitatea ei. Iată, deci, şi motivele pentru care susţinem o culturalizare totală, care să depăşească empiricul, parţialul, biologicul.

Acest eu, originar, bate la poarta creaţiei şi omul îl simte ca pe un vizitator strein. — „Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust", se văita Goethe. Alţii vorbesc de o dedublare, iar Valéry mărturiseşte, înfiorat, în Eupalinos: — „Quand l' inspiration s' annonce, chér Phédre, je différe déja de moi-meme, au tant qu'une corde tendue différe d' elle-meme qui était lache et sinueuse. Je suis tout autre que je ne suis". „Ecrire en Moi-naturel; ecrire en Moi-diéze", ating aceiaşi problemă a acordului, a armoniei rezultate din conflictul creator (Lalo, „L' expression de la vie dans l' art".)

Exemplele se pot înmulţi şi pot oscila între Rilke şi Platon. In „Ion", „Phedru" şi „Symposion", sunt vibraţii şi interpretări pe care le regăsim şi în scrisorile lui Rainer Maria Rilke, iar despre adevărata vrajă pe care o exercita Mallarmé asupra cuvântului, vorbeşte înfiorat eroul lui Giraudoux în „Suzanne et le Pacifique".

Din mărturisile creatorilor şi ale consumatorilor de artă, reese clar, că în om există o putere care intrece comunul şi care este virgină de trebuinţele vieţii materiale. Ea este potenţialitatea dinamică a eului originar, remarcată de L. Rusu (Logica frumosului). — Existenţa şi funcţiunea eului originar, diferit de eul empiric derivat, limpezeşte anumite laturi ascunse, ale genezei artei, rămase inaccesibile adepţilor empaticei.

Dincolo de faza conceptuală şi apoi de faza elaborării, aşteaptă, în virtualitate, opera de artă. Ea este proecţia în spaţiu a creatorului şi sâmburele ei sa roteşte, chemător, în cheagul magic. Elementele voliţionale susţin procesul genezei (Riegl nu e complect greşit), elementele raţionale conduc şi uşurează mult artizanatul (Baudelaire şi Valéry aveau dreptate), iar elementele afective furnizează vibraţie şi cheagul; ele proectează acela ce Goethe numeşte „innere Form", — pentru ca apoi entelechia lăuntrică a artistului şi entelechia materiei să poposească în formă, mulţumit, ca într'o împăcare de odihnă şi echilibru Forma este, deci, aceea care validează operă. „L'oeuvre d'art n'existe qu'en tant que forme", afirmă Henri Focillon (La vie des formes") iar Balzac susţine că „Totul e formă", şi viaţa însăşi este o formă". (I bid. pg. 4).

Conceptul de „formă" — este, astfel, bine precizat şi capătă alt sens decât în critica scolastică idealistă. Ea nu este paharul mort în care se toarnă elixirul conţinutului, ci vibraţia pură, una cu conţinutul, al cărui echilibru de forţe interioare răspunde simetriilor şi asimetriilor exterioare. — In măsura în care, deci, forma este viaţă, al cărei conţinut fundamental, după Focillon, este „un conţinut formal" („contenu formel") şi în măsura în care forma nu se poate despărţi de conţinut, fiindcă ea este însăşi structurarea lui, în această măsură acceptăm definiţia artei ca meşteşug care care „şi-a uitat scopul" şi în care elementele formale, astfel umplute de sens, domină.

„Rău face Neotolemos când desparte forma de conţinut", spunea Filodem în antichitate. Iar Benedetto Croce, cu

Catul Bogdan — Portret

obişnuita-i notă caustică, afirmă că forma şi fondul „nu se pot califica separat ca artistice, tocmai fiind că este artistică numai relaţia lor, adică unitatea lor intelească nu ca o unitate abstractă şi moartă, dar ca aceea unitate concretă şi vie care este a sintezei a priori; şi arta este o adevărată sinteză a priori estetică. (Elemente de Estetică, pg. 40.)

Dacă în felul acesta, estetica modernă a aplanat conflictul dintre hegelieni şi herbartieni, duceau problema pe ultima aşchie a ţărmului: în ce măsură arta pură este socială? Este ea o asociaţie abracadabrantă de nii şi vorbe? Un capriciu manifestat într'o vârstă adoptivă minoră, care, în gestul ludic, vizează prospeţimea? Sau intre dictul automat, gol de sens, şi adevărata artă pură există o prăpastie, peste care saltă, în teribilismul lor, „copii minune", aceşti corespondenţi moderni, în câmpul artei, ai jucătorilor pe sârmă?

Deosebirile trebuesc operate atent, pentru că intre nebunie şi sublim hotarele sunt aşa de apropiate, încât uneori, sprijinindu-se, se intrepătrund.

Nu confundăm, deci arta pură cu improvizaţiile empirice supra-realiste, rod al unor capricii fără structură, dar nici nu suntem împăciuitori ca naturalismul quasi fotografic, care substitue valorilor estetice un paraestetism de natură joasă.

Purismul nu poate fi conceput ca o extirpare a conţinutului, în sensul Abatelui Bremond. Pentru acest desiderat Abatele trebuia să-şi ridice toiagul spre undele misterioase ale muzicei şi să nu asculte numai litania sonoră a cuvintelor, ci şi sensul lor grav, adânc, ca o bătae de gong vibrând în spirit. Nu extirparea conţinutului, ci îmbogăţirea lui, cu adaos de sens şi revelaţie!

Dar aci n'a vorbit purismul, ci puritanismul Abatelui, şi această nuanţare trebuia făcută demult, pentru a infirma şi scoate din uz un sens eronat, în jurul căruia s'au purtat atâtea discuţii şi s'au creat atâtea confuzii.

Când vorbim, prin urmare, de artă pură, o identificăm cu valorile estetice obiectivate, o valorificăm în sfera acestor valori şi eliminăm orice consideraţiuni extraestetice. Fiindcă, supraordonând valorile extraestetice, Platon a ajuns să nege în cartea III-a a „Republicei" pe Homer, ale cărui versuri nu doară că n'ar fi poetice şi plăcute urechilor mulţimii, ci fiindcă cu cât sunt mai poetice, cu atât sunt mai periculoase pentru copii şi bărbaţii, cari trebue să fie liberi şi trebue să se teamă mai tare de sclăvie, decât de moarte" (Cartea III a cap. I). Motivarea lui Platon, care condamnă fragmentele de marmoră din Iliada şi Odyseea, este desigur rizibilă, filosoful târându-şi slăbiciunea dealungul a şase capitole, cu respiraţia întretăiată a omului care ştie că ascunde adevărul. Preocupat „ca turma să fie cât mai desăvârşită" (cartea V-a, cap. 8) Platon afirma ceeace însuşi vedea irealizabil, sporindu-şi mai mult propriul paradox. Căci, alungând pe Homer, din Cetate, Platon se autoelimina.

Intre aceste grave extreme, găsim necesar a preciza, că sub semnul purismului nu adunăm nici pe adepţii lui André Bréton, cari înşişi au părăsit drumul iniţial odată cu copilăria (vezi lucrarea noastră, „Ilarie Voronca în drumul dela cubism la neoclasic", Vrerea nr. 4—5 Aprilie 1946), nici pe tecfilii cuviosului Abate.

Găsim, în acest chip, inutilă truda unui Pierre Mabille de a reabilita suprarealismul falimentar în faţa căruia Julien Benda a rostit cu amărăciune şi sarcasm: „Non possumus". (Paris 1945).

Dacă nu confundăm purismul nici cu puritanismul litanic bremondian, nici cu dicteul automat suprarealist sau cu ermetismul abstractizant — dornic dea „viziune totală" — se cuvine a preciza sensul acestui concept de artă, ajuns — datorită râvnei unor publicişti săritori — curiozitate de târg, leşinată, între leul de carton şi păpuşa de muşama.

Astfel vom preciza din capul locului, că nu desubstanţializarea şi sterilizarea crează operei tânjita aureolă, ci eliminarea valorilor extra-în-para şi an-estetice, care jignesc demnitatea valorilor estetice, constituind un balast degradant şi inutil, în cadrul operei de artă. Evident, nu urmează că elementele extraestetice, inestetice şi paraestetice, sunt total refractare şi inconvertibile esteticeşte. Sâmburele magie trebue să le fie o ispită chemătoare şi o surpriză. Căci, intrate în jocul dialectic al „logodynamos-ului", întărind polaritatea rotirei creatoare, — ele însele suferă procesul de transformare calitativă, devenind din extraestetice — pe cale funcţională şi de obiectivare — introestetice şi din para şi în-estetice rod pur al jocului dialectic — valori estetice. Tot ce a fost rugină şi gunoi a căzut la buza metalului fluid şi n'a răsunat decât geamătul aurului cald şi docil, sub mâna răbdătoare şi minunată a meşterului.

Astfel, opera dintr'o pastă omogenă — o, paradox al artei! — şi 'n unitatea şi unicitatea ei se răsfrânge jocul pur al cristalelor, ca sub un îngheţ stelar.

Căror cauze? Unde sălăşlueşte misterioasa putere, raţională, plină de voinţă şi de afectivitate totodată? Pentru ce coexistă în opere toate aceste elemente, care au derutat rând pe rând: pe adepţii Abatelui Dubos şi Kant, pe cartezieni şi pe adepţii voliţionalului?

După teoreticienii esteticei psihologiste, coexistenţe acestor elemente se datoreşte activităţii creatoare a eului poetic (originar), unde „nu avem de a face cu funcţiuni sufleteşti individuale, ci cu forma lor potenţială şi esenţializată" (L. Rusu). Pentru teoreticieni tehnicei artistice (Volkelt şi adepţii) sursa este neglijabilă, dar importante sunt căile de realizare (Tudor Vianu „Estetica").

Manifestul scriitorului italian Angioletti

de **Petru Sfetca**

Târziu, dupa celălalt război, prin 1927—1928, scriitorul francez Julien Benda adresa în „La Trahison des Clers“ și în „La Fin de l'Eternel“ un strigăt către intelectualitatea Europei, dovedind starea de decadență în care se găsea cultura acesteia, datorită rolului preponderent pe care îl avea politica. Benda acuza pasiunile politice cari, devenite universale, omogene și echerente; bazându-se pe ideologii, care revendicau fiecare pentru ele valoarea supremă și necesitatea istorică absolută, tindeau să subjuge spiritul european interesului pentru temporal și particular, real și distinct, practic, special și util, acuza că morala universală fusese transformată în o seamă de morale speciale și că în general „activitatea intelectuală este socotită demnă de stimă în măsura în care ea este practică și numai în această măsură“ și că „însăși unii intelectuali“ au înscris în vârful valorilor morale posesiunea avantagiilor concrete, a forței temporale și a mijloacelor care le procură, și au părăsit urmărirea bunurilor propriu zis spirituale, a valorilor nonpractice sau desinteresate“.

Această părăsire a pozițiilor și înrolare în moralitatea realismului, Julien Benda o numea un act de trădare.

Astăzi, exact la două decenii dela mișcarea absolutistă a scriitorului francez, un nou manifest cheamă intelectualitatea Europei, de data aceasta dela Roma. El este adresat de scriitorul italian G. B. Angioletti, prin săptămânalul „Fiera Letteraria“ sub titlul: manifest: „invito agli intellettuali d'Europa“. Este manifestul lui Angioletti, un nou îndemn la o mișcare absolutistă? Este el poate numai o sugestie de regrupare a forțele spirituale în ele însile, cu avânturi noui? Să cumpănim bine...

In primul rând G. B. Angioletti are convingerea că inteligența europeană, victima ilustră a recentului războiu, este în momentul de față copleșită de un spirit de renunțare, care după opinia sa ar putea însemna sfârșitul ei. Subjugată politicului, resemnată și pasivă, într'o solitudine morală contemplativă, G. B. Angioletti crede că parte din inteligența Europei și-a cedat puterea tuturor ațâțătorilor urii și profesioniștilor acțiunii și că foarte mulți intelectuali au uitat azi că prima condiție a culturii e independența. D-sa precizează că, cultura trebue să fie singura afirmare absolută a libertății, cu condiția să nu se lase antrenată în luptele de tendință, pentru ca să nu-și piardă valoarea și măreția și să devină slujnica sectelor, o jucărie în mâinile oricărui învingător probabil. Intr'un timp — continuă dl. Angioletti — intelectualii determinau stilul, gustul, ideile societății în care trăiau: „Ma oggi gli artisti, gli scrittori, i poeti, i filosofi și sentono ripetere da ogni parte la mortifera imposizione: „O con noi, o contro di noi“; e poiché troppe volte și sottomettono, e rinunciano alle loro prerogative, ecco che non piu essi determinano il tono della societa, ma di questa subiscono le deformazioni moralistiche, e le soperchierie ideologiche, suscitartiiei di nuove rovine„. Și scriitorul italian, dela Roma, afirmând acestea crede că intelectualii Europei n'ar trebui să ignoreze tragedia lor din recentul războiu când, sute au fost uciși, au stat în lagăre, au emigrat, ș. a. m. d. deoarece pericolul poate fi oricând prezent dacă ei persistă în spiritul de renunțare, de pasivitate. Alte tiranii pot isvorî, dacă în ei nu birue sentimentul unei libertăți de a instrui, de a predica, de a impune atunci când trebue; dacă, în fine, ei nu se fac responsabili de societatea în care trăiesc, adecă, dacă nu renunță la situația lor de spectatori descurajați. Și G. B. Angioletti continuă: „Noi sappiamo quali rimproveri si rivolgono oggi agli intellectuali, per intimidirli, per costrigerli adeguarsi; noi sappiamo quanto si turbi il loro animo, quando li colpisce l'accusa di straniarsi dalla vita pubblica; ne possiamo negare che tale turbamento faccia onore alla loro sensibilita. Ma di fronte all' insistente invito ad entrare nella vita „collettiva“, gli intellettuali dovrebbero anzitutto garanntirsi che tale richiamo non implichi l'abbandono di ogni opinione non conforme a quella dominante“.

Și ca un punct esențial manifestul enunță restituirea către individ a demnității sale și ca o misiune pentru intelectualitatea Europei înlocuirea „massei“ cu „oamenii“, din considerentul că omul scade în massă și-și pierde facultatea cea mai spirituală pe care i-a dat-o Dumnezeu, RASPUNDEREA. Peste tot omul este acela care are nevoie de a fi apărat și libertatea lui interioară e aceea care trebue să aibă ultimul cuvânt, spune dl. Angioletti, încheind acest manifest cu credința că: „gli intellettuali possono salvare l' Europa“ și dând în acest sens unele soluții de acțiune.

Dacă strigătul dlui Angioletti găsește un sincer ecou în inima și 'n mintea noastră, nu tot atât de entuziasmați suntem — trebue s'o spunem — de soluțiile pe care d-sa le preconizează în cele din urmă. Intr'adevăr invitația d-lui Angioletti de a înlocui, de a substitui noțiunii de „massă“ pe aceea de „oameni“, o considerăm drept un adevărat semnal de alarmă al vremii noastre. Privind manifestul pe această latură, și numai pe aceasta, soluțiile pe care le vedem vor fi implicit altele decât acelea preconizate și implicate în considerațiile scriitorului italian.

Misiunea intelectualului european, așa cum o vedem noi pe marginea manifestului d-lui Angioletti, ar fi aceea a unei lupte împotriva impersonalității, printr'un primat în câmpul spiritului a individului a personalității, a libertății interioare, a credinței omului în responsabilitatea sa și în independența sa, ca și în permanența sa dincolo de moarte. Europeanul, a văzut și va trebui să vadă și de aci înainte, din instinct și rațiune, în om o lume închisă, un microcosm. Pentru el indivizii nu pot trăi decât aidoma stelelor de pe cer, una lângă alta, cu alte cuvinte fiecare distinct, fiecare diferit de alții. Niciunul nu se simte și nu se vrea confundat. Individualismul desvălue cunoștiința, controlul și perfecțiunea de sine. El învață să ascultăm mai ales glasul conștiinței, să cucerim libertatea interioară ca și pe cea exterioară. Fiindcă etica individualistă europeană are ca prim obiect personalitatea noastră; ea ne ordonă de a descoperi, de a o afirma contra destinului, împotriva lumii, înconjurătoare, împotriva obstacolelor interioare, până la ceeace sufletul este, pentru a găsi forma sa proprie și înflorirea sa completă.

In literatură și în artă, individualismul european s'a afirmat totdeauna în cultul formei. Toată forma emană din individ, în care el e simbolul. Ca și odinioară în arta greacă, individul va trebui să fie din nou preocuparea centrală a artei europene. Căci individualismul european este un produs al tradiției clasice și al credinței creștine. Creștinismul — și aici am vrut să ajungem — n'a fost pentru individualism o piedică, ci un sprijin, căci el a pătruns prin credință în lume și credința este primatul de nesdruncinat al individului. Fiecare suflet omenesc este pentru creștinism o ființă aparte, a predestinației divine, dotat cu voință liberă, încărcat cu răspunderea întreagă a actelor sale, a greșelilor sale, a mântuirii sale. Individualismul creștin este astfel afirmatorul libertății personale și a RESPONSABILITAȚII, a acelei responsabilități pe care dl. Angioletti spune că omul o pierde în „massă“ ca pe facultatea cea mai de preț cu care l-a hărăzit Dumnezeu. A responsabilității în lipsa căreia omul scade în „massă“.

Iată dece noi credem că intelectualii pot salva Europa numai printr'o restaurare a principiilor acestui individualism creștin. Nu print'o convertire simplaminte la credința creștină, cum încercau să predice acum două decenii Massis și Berdiaeff, trimițându-ne la catolicism sau la un nou ev mediu, ci printr'o revenire la MORALA CREȘTINA. Convertirea Europei la credința creștină mai mult sau mai puțin a reușit; convertirea la morala creștină a eșuat însă. Isus ne-a dovedit că răul nu consistă în organizarea socială, ci în om, în individ și că numai transformarea lui poate să aducă binele în lume. Aici e toată criza prin care trecem și aici e și toată salvarea. Fiindcă dl. Angioletti are dreptate: peste tot omul este acela care are nevoie de a fi apărat și libertatea lui interioară e aceea care trebue să aibă ultimul cuvânt. O revenire deci la individualismul creștin, în sensul unei morale creștine, — iată după noi semnisicația unui „invito agli intellettua'i d'Europa“ și prin aceasta salvarea Europei chiar.

Fără adresă

de **Virgil Birou**

Soarta a voit așa. Sub tăvălugul vremurilor grele nu am un minut liber și Duminecile mi le petrec în alte munci despre care aș vrea să cred că sunt la fel de plăcute Domnului. Dar ieri copilul cel mai mic m'a îndemnat:

— Să mergem la biserică, tăticule. Să mergem.

A pus atâta rugăminte în vorba lui

A. Ciupe — Natură moartă

milogită și atât de strâns mi-a îmbrățișat genunchii, încât am plecat. Te-am întâlnit în fața acelei Catedrale, care îmbulzește spre cer grosiere gâturi geometrice, purtând pe ele policrome și neortodoxe acoperișe de pagodă. Stăteai acolo înconjurat de fabricanți, bancheri și demnitari simandicoși, tot felul de oameni de treabă care spun lucrurile autoritar și cu competința împinsă pe te tine, în sfârșit, oameni cu bani grei și persoane pe care le potrivești de semaă ta. Imblănit până în urechi, vârful nasului nu ți se vedea din gulerul ridicat. Picioarele-ți erau apărate de loată în șoșoni călduroși. In toiul discuției nici nu ai observat mulțimea care cobora pe lângă tine pe treptele înguste zorind către casă. Nu știu cum s'a făcut că nu-ai zărit copiii pe semne sunt lucruri care trebue să se întâmple. Ți-am surprins însă privirea, ironică, de sus, cu care îi măsurai, fetița cea mare, într'un palton ponosit și cu cârpa învechită de purtat — iată, ți-o spun, o schimbă cu mamă-sa când iese în oraș — hăinuța celei mai mici cu ciucurii mânecilor puțin cam destrămate, puțin cam scurte și cu jerpeleala coatelor împestritând-o, precum și clempăneala pingelei celui mai mic, care s'a desprins în lapoviță și umflată ca un potlog lăbărțat, la fiecare pas freca trotoarul făcând pe prichindel să-și târșească șchiop piciorul muiat. La toți te-ai oprit, toate le-ai cântărit. Ți-ai scos bucile din moleșeala gulerului de lutru. Așa te-ai uitat. Am desprins în ochii tăi întrebarea, ce caută în această atât de pompoasă Casă a Domnului, la care tu nu ai contribuit cu nimic și decare te-au apropiat numai interesele, ceata jerpelită? Sprâncenele ce ți s'au strâns a indignare, ele au trădat-o. Apoi am văzut cum gândurile îți fug înapoi în negura viemilor cercetând în beznă. Abia târziu m'ai descoperit, la spatele lor. Fața ți s'a lămurit, căci ai făcut legătura. Atunci ai zâmbit. Intr'un anumit fel ai zâmbit. Era și mirare, dar era și altceva. In tot cazul era ceva acru. Poate ți-ai adus aminte de suferințele pe care mi le-ai cauzat, mie și copiilor, unora încă înainte de a se naște. Poate ți s'a adunat iar veninul în gură. Nu știu. Omului rău, când îl vede viu și sănătos pe acela, pe care l-a nedreptățit odată și l-a lovit cu praștie și cu nedemnitate, îi vine să-l isbească mai tare, să-l distrugă, să-l omoară de tot. Repet- nu știu. Nici nu mă interesează. Știu doar atât, cât am prins cu ochii. Te-ai uitat bine. Când s'au întors cu fața către mine și i-ai văzut cum mă trag de mânecă — aflâ că și mâneca mea e ponosită, mai ponosită încă de cât o știai tu pe vremuri, de purtatul de zece ani — spre treptele bisericii, uitând de sloata care le mâncase ghetuțele, uitând frigul care le sgriburea mânuțele roșite, cu privirile pline de jucăușă veselie și cu obrajii îmbujorați de frig, fața ți s'a schimonosit. Aceasta este important, pentrucă aceasta am văzut-o. Gura ți s'a strâmbat într'un rânjet, nu mai era gură ci doar o gaură informă, încremenită în crețuri negre în jurul dinților răriți, iar pe pomeții îngroșați ți-au răsărit două monete de ciudă roșie, pline de înțelesuri. Eu însă ți-am dat bunăziua. Respectuos și cu pălăria în mână, eram doar în fața Bisericii. Mi-ai răspuns în tonul tău mieros ca uleiul muced, care ți se întinde pe degete și pe care îl ștergi cu scârbă, cel de conivență, tonul, cu care vrei să te obișnuești repetându-l neîncetat în exerciții zilnice și pe care întrebuințându-l, crezi că îți afectează atribute de complezanță. In acel moment am fost creștin. Cel puțin așa cred pentrucă ți-am întrerupt măcar pe timp scurt gândurile rele, ceea ce, sper, într'o bună zi mi se va nota undeva drept faptă bună. Un moment deci ura ți s'a întrerupt. Dar numai un singur moment am fost și eu creștin, deoarece în cel următor m'a apucat și pe mine slăbiciunea și am căzut în ispită, am fost plin de dispreț. M'am învelit în platoșă de dispreț, ca brosca țestoasă în carapacea ei. Și asta nu e creștinesc. Fiecare viețuitoare se apără împotriva răului cum poate, totuși am comis un păcat. Am știut-o îndată. Dar nu m'am putut opri să nu-ți zâmbesc în față, echivalent, sfidarea mea pentru comorile mele biete și jerpelite, comori pe care tu nu le ai și m'am întors triumfător spre intrare, eu, omul jerpelit, de mână cu trei copii la fel de jerpeliți. Ți-am întors spatele și cu capul semeț am urcat treptele acelea înguste și am intrat.

Și voiu mai intra de acum încolo de multe ori. Și mă voiu ruga. In ciuda ta. Pentrucă este un domeniu unde tu nu mă poți urma. Pentrucă acum, când mi-am împlinit, aproape, vieața de jumătate, știu că este o dreptate căreia îmi place să-i zic Dumnezeu. Am văzut văprasnica-i putere așezându-se de atâtea ori grea peste cei răzvrătiți împotriva cerurilor. Am văzut pedeapsă aspră căzând, dar am văzut și răsplată neașteptată coborând din necunoscuturi. Și azi, cred. Mai înainte nu am crezut, dar azi faptele mă silesc să cred. Cred că cele spuse de prooroci și de sfinți sunt distilate dintr'o nesfârșit de lungă experiență a condiției umane. Și cuprind o supremă înțelepciune, rafinată în sfințenie din milenii. Cred că muncile martirilor nu au fost degeaba. Nimic și nimeni nu poate trece măsura divină fără răsbunare. Lucrurile se întorc, o știu, mai de vreme sau mai târziu deoarece am văzut cu ochii. Imi dau seama că asta iarăși nu este prea creștinesc în mine și că iarăși am un păcat. Credința trebue să se sprijine numai pe sine, să aibă vieață numai din sine. Nu din fapte fizice, pipăite, ci dintr'un izvor venit fără începuturi. Deci eu sunt imperfect în credința mea și aci sunt mai mic decât o hâtră bigotă. Odinioară nici pe atât n'am fost. Nutresc însă speranța că îmbătrânind mai mult, voiu ajunge la acea înțelepciune, să cred fără dovezi, fară fapte, fără pipăit. Tocmai de aceea, fiindcă e absurd așa.

Așa dară voiu intra și mă voiu ruga. Nu am strană cu crestături măestrite ca să-mi reazim clisa în ea. Deși sunt frânt și cu membrele trudite, voiu sta pe covorul bănățean de piatră al lui Catul Bogdan, în mijlocul Catedralei, pe lespezi reci; și cu capul smerit mă voiu ruga. Chiar și atunci când lumea va fi plecată și nu-mi va vedea nimeni închinăciunea, eu tot mă voiu ruga. Copilașii își vor împreuna pe piept și ei mânuțele lângă mine, prostuți, a rugăciune cum au învățat dela Domnul Preot, precum și tatăl lor cel jerpelit și le-a împreunat tot neștiutor și cu ochii la sfinții de pe pereți, în copilărie, așa cum a învățat dela Taica Popa de atunci, al lui. Și pentrucă sunt egoist, voiu începe așa:

— Doamne, ocrotește-mi copiii. Dă-le sănătate, chiar dacă au coatele rupte și nu pot veni în casa Ta așa cum se cuvine, în podoabe frumoase. Dar păzește-le pașii pe cărările vieții lor.

După cum vezi, din această rugăciune tu ești exclus aprioric. Nu ai ce căuta nici măcar în apropierea lumii acelor nevinovați.

Apoi mă voiu ruga așa:

— Doamne, ocrotește copiii vecinilor mei, de aci și de mai departe. Și ocrotește pe toți copiii Neamului meu.

Nici aici tu nu ai ce căuta. Nu ai îmbucurat niciodată pântecul femeilor tale cu darul unui copil și nici nu ai strâns vreodată cu dragoste în brațe copilul vecinului tău bun. Tu în vieața ta ai căutat numai comori. Și acum ești singur. Ingrozitor de singur. In jurul tău roiește o lume întreagă, puzderii de oameni se încolăcesc în două așteptând dela tine ciolanul unor afaceri cu rente bine plasate. Ești o mărime. Așa te crezi pentrucă ești bogat. Dar undeva în adâncuri, în văgăunile întunecoase ale sufletului, unde și tu numai cu frică te poți uita, simți oarecum vag, că ești numai o mărime în devenire, ești doar una exterioară, grăbită pear de vreme la ospățul mărlmiloroși de aceea al vrea o demnitate. Ar fi aceasta ca o recunoaștere mai de temeiu a mărimii tale. Ca să ajungi, cultivi relații. Aduni lume în casa ta. Totuși ești singur. Nu ai un vecin bun care să se roage pentru tine, cum nici tu nu ai avut vreodată suflet să te rogi

(Continuare la pagina 6).

Versuri de Ady Endre

In româneşte de Ion Stoia-Udrea

Oastea mea

Tinerilor,
Oastea mea aprinsă şi neasemuită,
Nu-i nimic de mor.
A mea este ţara
Şi-a voastră
Cu sfintele-i oficii în spor:
Când o să mor.
Am chibzuit cuminte:
Să veniţi, voi,
Mai păcătoşi ca eu,
Mai dragi şi mai frumoşi,
Mai mulţi, mai inimoşi,
Tinerilor.
Voi sunteţi ţara mea,
Toate vouă v'am rânduit,
Gratuit,
Niţel pentru sufletul vostru
Şi pentru mine.
Nainte, armata mea scumpă,
Nainte.
Fluturaţi roşul steag
Al culpe-mi-lor grele
Tivit cu mulţii ciucuri negri
Ai virtuţilor mele.
Din mormânt chiar privi-voi
(Deşi e veche fraza),
Vesel la voi.
Bravilor,
Tinerilor,
Nainte.
Nimic eu nu mai am,
Voi sunteţi moştenirea,
Răsplata,
Voi sunteţi cântul meu,
Şi tineri, voi, fiii mei,
Va fi frumos să cad pentru voi
Aproape-aproape
Tânăr.

Obosiţi ne'ndemnăm unii pe alţii

Abulic steagul ne-apune,
Obosiţi noi ne îndemnăm,
Mai credem, dar nu în noi înşine,
Ce vană încredere şi ce mizeră.

Inima ne'mpovărată,
Nici n'o mai putem înălţa,
Minţim doar că'i înamorată,
Jarul ei sunt doar tăciuni prea de
mult timp stinşi.

Eresuri pălite sunt toate,
Minunile ne-au amurgit,
Azi, mâine,-'n eri sunt scufundete,
Ci ne sfiim să ne mărturisim jalea.

Vechilor viteji li-e greaţă,
Junii ortaci se revoltă,
Merge oastea, merge 'n ceaţă,
Caută abulică drumul succesului.

Undeva drumul l-am pierdut,
Şi burgul, focul, credinţa,
Ne-amânătăm în neştiut
Şi-acum luptăm cu voie nevoită.

Abulic steagul ne-apune,
Obosiţi noi ne îndemnăm,
Mai credem, dar nu în noi înşine,
Ce vană încredere şi ce mizeră.

Drumurile scufundate

M'a chemat câmpul vast al tainelor,
Căi netezi o sută s'au oferit,
Ci eu doinind şi aprig flăcău,
Trântind în urmă-mi poarta-am pornit.

Căile toate-au tins spre înalt,
Luminoase, pierdute în flori,
Şi am uitat curtea tăcută
Prin câmp alergând prins de fiori.

Cântând şi orbit eu alergam,
Parfumuri noi m'au chemat ca'n vis,
N'am văzut la capăt de drumuri,
Căile toate cum mi-s'au închis.

Nicăiri căminul vechi, toate
In ceaţa şi noapte's pierdute,
Cânt, drum, flori; parfumul şi curtea,
Poartă, crez, plăceri, cânturi, trecute.

Prin mărăcini mă'mpiedec şi cad,
Printre-amintiri şi-alte grozăvii,
Bătătoresc stepa'nbeznată
Soarta mea şi ceţuri cenuşii.

Napoi spre vechea curte tăcută
Scufundate's drumuri şi leghe,
De departe ascult în noapte
Cum se tot deschide-o poartă veche.

Sboară smeul meu roşu

Zile fugare, ce tinerii-i creşte,
Juni trecători, ce zilele-şi consumă,
Ştiu că pe mine, bătrân ciudat, m'or
Bate cu pietre.

Sufletu-mi nărod un vechiu copil îl duce,
Fără de teamă în foc îmi întind mâna,
Apuc îndrăzneţ arma, femeia şi
Vinul dulce.

Smeu-mi de hârtie roş 'l arunc spre soare,
De treizeci de-ani nu mi-s'a urât încă,
S'a rupt de mii de ori din frâu, ci rău
Tot nu-mi pare.

In ochii mei mari şi orbi strălucirea
Nălţimilor fecioare se răsfaţă:
Copil aceasta mă ţine: sfântă
Mi-e orbirea.

Sboară smeul meu roşu, sboară tot sus,
De te rupi altu'-ţi trimit după tine,
Copil nu s'au născut să te lanseze
Mai inimos.

Caii morţii

Pe drum luminat de lună,
Când păstorii cerlurilor
Gonesc turmele de nouri,
Nepotcoviţi spre noi, spre noi,
Aleargă gonacii morţii.

Cai neauziţi şi ucigaşi,
Cu umbre cevestre în şei,
Umbre tăcute şi triste.
Şi luna se teme, s'ascunde,
Când vin pe albele căi.

De unde vin, cine o ştí?
Lumea-i aţipită'n somn greu:
Ei strâng din căpestre şi stau.
Slobod e-un cai totdeuna
Şi liberă o şea e mereu.

Şi 'n faţa căruia s'opresc
Ingălbenind urcă în şea
Şi-aleargă pe drum alb cu el,
Prin nopţile albe cu lună,
După drumeţii noi Moartea.

De vorbă cu vrăjitoarea mea

I.

(Dulce vrăjitoare
Văzut-ai înger mort?
„M'am văzut pe mine
Când încă n'am fost."

(Alintând văzut-ai
Soarele pe Lună?)
„Văzui inimă-albă
'nroşită de brumă."

(Soare răsărit-a
Din Apus vre-unul?)
„Anul Nou văzut-am
Căutându-şi Ajunul."

(Marmoră văzut-ai
Cernând prin alizeu?)
„Am văzut pe ceruri
Un negru curcubeu."

(Văzut-ai chef aprig
Tăinuind mâhnire?)
„Am văzut morminte
Pline cu iubire."

(Limbile văzut-ai
Ceasului întoarse?)
„De sărut neprimit
Văzui buze arse."

(Văzut-ai tu codrii
Crescând din oceane?)
„Văd, ce n'o fi nicicând,
Femeia-ţi de mâne."

(Vre-un nebun văzut-ai
Care te-a'ndrăgit?)
„Ţi-e inima pe a mea
Şi s'a isprăvit."

II.

(Dulce vrăjitoare
La piept mi-te-ai lăsat)
„Te voi trăda mâne,
Căci şi tu m'ai trădat."

(Mi este plină voia
Cu fiinţa ta dulce)
„Săruturi fade-urâtul
Nu pot să-mi alunge."

(In cercu-ţi de vrajă
Rămân de-acum mereu)
„Mi-s'au oprit ochii
Pe-un mai chipeş flăcău."

(Mai presus te văd ca
Stelele divine)
„Vai ce rău e-aicea,
Vai ce rău la tine."

(Să mi fi soţie scumpă,
Aşa cum te-am dorit)
„Sunt soţia ta şi
Demult te-am părăsit."

Stau de vorbă doi curuţi*)

I.

‚Făcurăm foc mare,
Aşa-i, Iosim, frate,
De aveai un pic de slănină
O prăjiai tu poate.'

„Frate rătăcirăm.
Tare-i mare bezna,
Lumea noi am incendiat-o
Şi nu vedem de-o palmă."

‚Lupi ne sunt tovarăşi
Prin mărăcini, mlaştini,
Care-i ţinta, care-i ţinta
Astei lungi bejanii?'

„Las'ortace, lasă,
Lasă că-i totuna.
Cel din Cer demult-demult El
Ne-a mânat încoace."

„O să ne îndrepte,
De-o crede de bine.
Iar pân'atunci să mergem
Bejănind prin lume.""

II.

‚Eri colo, azi aci izbânda-o prăznuesc.'
„N'om fi acolo-ortace, când se păcluesc."

‚Auzii că mâne ne duc la luptă grea.'
„De-om şi 'nvinge, parte noi tot n'om căpăta."

‚Lumea asta proastă tot îşi poartă lanţul.'
„Hăi, unde nu e foc, saltă vesel danţul."

‚Doar vechilor curuţi li-e viaţa-amară
Acas muerişul se spilcuie 'ndeseară."

„Şi-aci ne trădează, colo ne trădează,
Nu-s de noi aiestea, ei pentru domni de vază."

‚Şi pentru jăcmănari, nu-i aşa măi frate?'
„Fie de căminu-mi nici să mai am parte."

„Nici nu mai e cămin, nu mai e nimica,
Să mergem în luptă mai uşor ne fi-va."

‚Hăi, şi cu ce voie la moartea-am pornit-o.'
„Dumnezeu să-l bată pe cel ce-a scornit-o."

Curuţii aşa vorbesc

Mie ortace mi-e totuna,
Lupi mă mâncă, draci mă mâncă,
Dar de mâncat ne mănâncă.

Urşi ne mâncă, e totuna,
Trist e că-i la întâmplare
Cine o să ne mânce.

Şi-aia-i trist, ci e totuna,
Că la timpul său bun nimeni
Nu ne-a prevestit sorţii.

Mie-ortace mi-e totuna,
Dracu'-i pasă cin'ne'nghite
Pe proştii de noi-totuna.

*) Curuţi < ung. „Kuruczok" vine dela „cruciaţi"-i lui Dózsa, însă numirea se foloseşte în special pentru oştenii răscoalelor Rákoczy-ene, printre cari au fost şi mulţi români.

Discuţii

Să creştem în adevăr lichele?

de Nicolae Mărgineanu

Dând curs unei vechi uzanţe, aproape dispărute azi de pe meleagurile noastre, dl. secretar de redacţie al revistei „Vrerea", are bunăvoinţa să-mi trimită numărul din Ianuarie-Februarie al revistei, care cuprinde unele comentarii critice asupra unei conferinţe, pe care cel ce semnează aceste rânduri a ţinut-o la începutul lunei Ianuarie la Timişoara, — cu invitaţia de a restabili adevărul asupra unor afirmaţii din această conferinţă şi de a lămuri astfel discuţia stârnită de conferinţă în cercul intelectualilor bănăţeni.

Nedumerirea celui ce semnează comentariile critice asupra conferinţei este provocată de o serie de afirmaţii, desvoltate în mod tangenţial cu subiectul conferinţei, sub formă de paranteză, şi care ar putea fi rezumate în propoziţia interogativă, ce constitue titlul acestui răspuns. Aceste afirmaţii i se par pe drept cuvânt o „apologie a necinstei". Eu aşi merge mai departe şi aşi spune pur şi simplu o monstruozitate. Cum, desigur, nu-mi este de loc plăcut să rămân cu umbra unei bănuieli atât de grave, o lămurire se impune.

Cuvintele „Să creştem lichele" au fost, de fapt spuse. De ele îmi aduc bine aminte, deoarece, dacă e să fac o mărturisire, rostirea lor nu a fost făcută tocmai la întâmplare. Dacă memoria însă nu mă înşală, aceste cuvinte au fost concluzia logică la două premise, care ar putea fi rezumate cam astfel: „Dacă vieaţa în această nenorocoasă poziţie geografică şi nefericit moment istoric e aceea pe care am văzut-o, iar educaţia e o pregătire pentru vieaţă, atunci..." Şi aci urmează propoziţia cu buclucul. Cum adevărul din premise e pus la condiţionat, nu la indicativ, convingerea din concluzie depinde, fireşte de credinţa din premise. Să vedem, deaccea, cum stăm cu premisele. Să începem cu întâia.

Răspunsul în această privinţă nu e tocmai uşor. Autorul acestor rânduri e preocupat de el de ani de zile, în deosebi în ultimii zece ani, iar în vremea din urmă a căutat chiar să-i dea o formă scrisă într'un articol cu acelaşi titlu caşi răspunsul de mai sus, cu excluderea numai a cuvintelor „în adevăr" dela mijloc. Din diverse motive însă articolul nu a ajuns încă să fie publicat. Cum până la publicarea sa ar mai putea trece mult timp — deşi, cred, nu prea mult — şi cum, repet, nu mi-e deloc plăcut să rămân cu umbra unei acuzaţii atât de grave ca aceea de apologet al necinstei — pe care recensentul pare să o arunce asupra mea — o anumită anticipare din acest articol, ca să zic aşa pentru viitor e necesară.

Vieaţa publică a Ţării Româneşti dela 1930 încoace e, după modesta părere a subsemnatului, o sinistră glumă. Aşa zisa reinstaurare, cântată pe toate gamele, în proză şi în versuri, de cele mai strălucite condee ale noastre în numărul omagial şi comemorativ al Revistei Fundaţiilor Regale din 1940 coincide, de fapt, nu numai cu începutul de instaurare a dictaturei în această blândă şi răbdătoare ţară, şi deci cu agonia şi apoi moartea democraţiei, ci ea mai coincide şi cu cultura intensificată peste măsură a unei blestemate buruieni, lichelismul. Iar cine se îndoieşte de felul cutropitor cum această afurisită buruiană a năpădit întreaga noastră vieaţă publică, nu are decât să citească tocmai numărul festiv al revistei, amintită mai sus. De prisos să mai adaug că doi ani mai târziu aceleaşi osanale erau ridicate cam de aceleaşi condee în aceeaşi revistă celui care l-a alungat pe Vodă Carol II şi a încheiat cu reinstaurarea. Deaceea cine socoate că nu s'a convins îndeajuns din lectura primului volum, să citească neapărat şi pe al doilea, care e şi mai instructiv, adeverind încă odată vorba din bătrâni că numai ceva se schimbă, dar lingăii nu. Nu aşi fi astfel, prea mirat să văd aceleaşi condee ridicând azi mâine osanele şi democraţiei, deşi între dictatura lui Vodă Carol, dictatura lui Antonescu şi democraţie, eu nu văd şi nu pot vedea nici o legătură. Dar una e ceeace nu pot vedea eu şi alta e ceeace pot vedea, de pildă, unii dintre marii noştrii scriitori, sau marii noştrii istorici.

Perle asemănătoare de demnitate şi consecvenţă pot fi găsite şi în celelalte reviste, precum şi în Anuarele Universităţilor sau chiar în Analele Academiei. Să mai amintesc apoi de anumite predici în pustiu ale unor înalte feţe bisericeşti? Felul cum aceste feţe bisericeşti s'au grăbit a pune Sfânta Cruce în slujba politicianismului a fost depăşit doar de circularele rămase celebre ale nu ştiu cărui patriarh — îmi pare rău că i-am uitat numele — din nu ştiu ce ţară — insulele Filipine, cred — căruia Sfânta Cruce îi apărea când soră bună cu crucea îmbîrligată — cum numia marele Iorga svastica — şi când exact invers. (In timpul acestui războiu Insulele Filipine au fost ocupate, precum se ştie, de Japonezi). Acelaşi odios spectacol în ziarele din ultimele două decade, care sunt pline cu scamatoriile şi uniformele diverşilor saltimbaci politici, care au perimat de mult gloria eroilor lui Caragiale. Dar care au scos totuşi din vieaţa politică a ţării până şi figura pe cât de mare, pe atât de occidentală a lui Titulescu. Faptul că acestor oameni şi tuturor celor de o teapă cu ei, obrazul le-a încetat să le mai roşească, e pentru ei o probă că el le e şi curat.

In concluzie la toate aceste fapte şi la toate celelalte, pe care, dacă recensentul meu nu le ştie, le poate afla dela orice trecător la primul colţ de stradă, susţin în adevăr şi în toată onestitatea cugetului meu că în viaţa noastră publică, legată în primul rând de oraşe, de capitală în deosebi, lipsa de caracter trage ceva mai greu la cântar decât caracterul. Această cel puţin dela domnia lui Vodă Carol II, cel cu buruiana blestemată, lichelismul.

Iar cu aceasta am schiţat prima premisă. Viaţa noastră publică dând o precădere atât de mare lichelismului, iar educaţia fiind o pregătire pentru vieaţă, înseamnează în adevăr că la poziţia noastră geografică, pe care o avem şi în nefericitul nostru moment istoric pe care de două decade îl trăim, trebue realmente să creştem lichele?

De prisos să mai spun că nu. Odată fiindcă eu nu cred în premisa a doua că educaţia e o pregătire pentru vieaţă, oricât de frecventă ar fi astfel această definiţie în unele manuale de pedagogie şi în al doilea rând deoarece vieaţa publică a ţării nu e totuşi — şi mai ales nu ar trebui să fie — numai o funcţiune a oraşelor şi a capitalei în special, ci ea mai e — şi ar trebui să fie — şi o expresie a restului din ţară, care e adevărata ţară. Iar în această ţară, adevărata ţară, caracterul a înflorit şi înfloreşte din plin.

Catul Bogdan Desen

Susţin de fapt şi în cea mai deplină conştiinţă că vieaţa din satele noastre se desfăşoară sub stăpânirea normelor morale, pe care le cuprindem în noţiunea de caracter. Iar argumentele, care să întărească această teză, sunt prea multe şi prea cunoscute, pentruca să mai fie cazul să le desvoltăm aci. Deaceea dacă lichelile — pe care prin absurd o şcoală a lichelismului le-ar da — s'ar simţi, sunt sigur, la largul lor în oraşele noastre mari, în capitală cu deosebire, ele nu s'ar mai simţi însă de loc în apele lor la sate. Unde am toate motivele să mă tem că nu le-ar merge tocmai bine! Iar ca să ieşim din dilemă nu ne rămâne decât sau să dăm satele după oraş, lichelizându-le, sau să potrivim, fie chiar cu deasila, oraşele după sate, cultivând caracterele şi în ele. Inutil, cred, să mai spun care e calea ce trebue aleasă.

Dece spinarea dreaptă, demnitatea, omenia, cinstea, dreptatea, libertatea, adevărul şi aşa mai departe, cu toate celelalte valori, care formează caracterul şi constituesc pietrele de temelie ale convieţuirii noastre împreună-au prins atât de bine în satele noastre şi atât de slab în oraşele noastre, e o altă chestiune, pe care am desbătut-o în alt studiu, ce-şi aşteaptă publicarea. Precum publicarea şi-o aşteaptă şi articolul în care încerc să stabilesc căile de transplantare a valorilor morale dela sat şi de altoire a lor la oraş. In răspunsul de faţă, prin însăşi natura lui, mă mulţumesc cu simpla menţionare a soluţiei alese.

Dar să revenim puţin la analiza premisei a doua. Este educaţia o pregătire pentru vieaţă, anume pentru vieaţa aşa cum ea este,sau educaţia este o pregătire pentru vieaţa aşa cum ea trebue şi e bine să fie? Socot în adevăr educaţia o pregătire pentru ideal. Căci numai aşa vieaţa şi evoluţia umană, adecă civilizaţia şi cultura, îşi pot urma cursul lor spre o vieaţă mai bună şi superioară, de mai multă omenie, mai multă dreptate şi libertate, mai mare respect pentru cuvânt, cinste şi adevăr. Dar mai ales respect pentru adevăr, căci lumina adevărului, adevărata lumină a adevărului aduce nu numai îndepărtarea şi doborîrea minciunei, ipocriziei, falsităţii şi mascaradei în care trăim, ci şi orizontul luminos şi înviorător al libertăţii şi dreptăţii de mâine.

Dar deoarece atunci în conferinţa din Ianuarie am susţinut totuşi teza contrară, să creştem lichele. Recenzentul se întreabă dacă nu cumva de vină e... origina mea ţărănească şi „deziluziile amare" pe care eventual, le-am încercat la oraş. Recenzentul meu s'ar putea să aibe dreptate. Am însă o mare nedumerire determinată de faptul că oricât de „inadaptabil" şi „desrădăcinat" m-am simţit în oraşul românesc, m-am simţit însă aproape ca „acasă" la Sorbona, Harvard şi Oxford, ca să nu pomenesc decât de aceste centre de educaţie şi cultură, cele mai vechi şi mai închegate din Lume. Căci surpriza a fost că valorile morale, pe care am ajuns să le învăţ acolo, erau tocmai valorile morale, cu care eram deja deprins în satul meu de pe Mureş. Şi acelaşi lucru l-am verificat şi prin gura unui prieten, englez de neam, care găseşte ţăranii noştrii închinându-se la aceleaşi valori caşi cei din Anglia şi în orice caz mult mai.., englezi, decât Românii de toate neamurile din Bucureşti. Dar poate recenzentul meu o nimereşte mai bine cu „deziluziile amare" pe care le-am încercat. Condamnat de legionari pentru combaterea rasismului şi aderenţa la democraţia... francmasonă — căci norocul m-a purtat să-mi fac studiile şi într'o ţară de Gangsteri, mari reacţionari azi — nu am fost scutit nici de dictatura antonesciană, care mi-a ţinut agent secret la curs, mi-a inbulzit cu anchete până şi prietenii, nu numai pe mine, pentruca în cele din urmă, negăsindu-mă vinovat decât de... politica carţii şi meseria mea în slujba adevărului, cu care m-a denunţat secretarul Facultăţii, mi-a aplicat pur şi simplu legislaţia dictaturei lui Vodă Carol, privitoare la indezirabilii politici, inlocuindu-mă... fără anchetă. Partea comică e că Ică şi ministrul din subordinele sale s-au înşelat şi au numit în locul meu tocmai un stâlp al democraţiei de azi.

Cum cu tot amarul acestor deziluzii — la care trebue să mai adaug şi pe aceea că tiparul azi e prea scump şi nu pot să mai public — căci am avut şi acest urît obiceiu — simt totuşi că nu mi-am pierdut încă zestrea umorului dela ţară, să-i povestesc recenzentului meu o anecdotă... persană.

Bufoneria e, în realitate, o instituţie cu origine augustă căci, a apărut la curtea Împăratului Persiei, pe timpul monarhiei absolute, aşa cum istoria arată, şi era, de fapt, în acea vreme şi la acea curte, singura cale de a mai spune adevărul. Căci curtenii spuneau numai minciuni plăcute, iar ţara săraca era cu lacăt la gură şi despărţită în orice caz de stăpân prin zidurile chineeşti, pe care curtenii le-au clădit cu imaginaţia lor donquisotească.

Nenorocirea cu bufonii era însă următoarea. Nebuni cum sunt, ei spuneau adevărul în felul lor, adecă cu accentul pe glumă şi cu uitarea pe morală. Căci stăpânul, ca orice dictator absolut, trebuia totdeuna să ridă, adeverind prin aceasta că el e... nu numai şeful nediscutat al armatei ori ministrilor săi, ci şi capul suprem al bufonilor din jurul lui şi din ori care altă parte din ţară, în care ei s'ar mai fi aflând.

Teamă îmi e că recenzentul nu a prins gluma, iar morala a înţeles-o tocmai pe dos.

Inţeleg gluma de mai sus, căci de celelalte chestiuni ca să zic aşa mă voiu ocupa mai pe larg în articolele ce-şi aşteaptă în curând publicarea. Poate amabilitatea Dlui Sfetca îmi va oferi amabilitatea revistei.

Fără adresă

de Virgil Birou

(Continuare din pagina 4)

pentru copiii vecinilor tăi. Iar Neamului i-ai întors de câteva ori spatele, a uitare, ca să-ţi păstrezi şi să-ţi înmulţeşti comorile şi nestematele din lumea aceasta. De aceea vei muri singur, iar nestematele tale se vor împrăştia ca pulberea în vânt.

La urmă mă voiu ruga aşa:

— Doamne, ocroteşte omenirea aceasta întreagă. Fă, Doamne, să se abată vântul nebuniei din sorocul ei. Indepărtează pe Anticrist dintre semenii tăi, din cuiburile de răutate pe care le-a semănat între popoarele tale şi lasă-le bucurie şi pacea în suflete.

Şi dacă voiu putea vărsa în rugăciunea aceasta toată voinţa mea, toată ardoarea toată curăţenia pe care e voiu putea stoarce în acel moment din suflet, ca va fi ascultată. Pentrucă rugăciunea aceasta nu e numai a mea. Rugăciunea aceasta e a milioanelor de oameni care o repetă mereu, cu aceeaşi, dar poate şi cu mai mare ardoare şi curăţenie în suflet decât mine, în toate ceasurile zilei, e a mamelor care nu vor să-şi vadă morţi de foame copiii, e a taţilor care nu mai vor să-şi lase pustii căminele ca să plece spre noi măceluri, este în fine a tuturor copiilor, care se roagă aşa, dintr'o nevinovăţie a sufletului, fără să ştie ce e o rugăciune, din imbold fără de prihană. Dar mă voiu întreba şi îndoieli necreştine muscă până la sânge din inima mea când mă întreb:

— Oare te vor putea cuprinde cerurile pe tine, umbră însingurată între geamantane pline cu bancnote, în rugăciunea aceasta a omului cu paltonul jerpelit şi a milioanelor de oameni cu paltoanele jerpelite, când tu nu te-ai putut ruga niciodată pentru oamenii cu paltoanele jerpelite? Când tu nu ai ştiut altceva, decât să le ajuţi să moară mai crâncen pentru buzunarele tale şi pentru buzunarele celor de teapa ta şi să-i asmuţi să se omoară cu alţi oameni cu paltoane jerpelite sau fără de paltoane, cu care nu au avut niciodată nimic a împărţi? Iţi mai aminteşte? Era galbenă femeea şi cu ochii înfundaţi în orbite, de 3 ani paltonul jerpelit al omului ei atârna acasă trist în cui, în vreme ce acela îşi vărsa măruntaiele pe câmpii streine. Avea în mână mâncarea ei şi a copiilor ei, cutia de conserve desfăcută, laba unui câne, cu păr şi cu ghiare, se roşea nefiartă într'o zeamă tulbure. Se uita şi lăcrima. Chemat, tu trebuia să-ţi cântăreşti mârşăvia, iar eu să fac mărturie. Ai zâmbit cu faţa de piatră, pleoapele ţi s'au lăsat de jumătate peste ochi-ţi bulbucaţi. Ţi-ai cufrânt mijlocul într'o închinăciune adâncă — atunci mai ştiai să fi slugarnic — şi ai dus mâna la piept. Acolo, unde-i portmoneul. Să mă faci părtaş. Să închid ochii. Aici însă ai greşit socotelile, pentrucă şi eu sunt dintre cei cu paltonul jerpelit. Când ai plecat cu capul pleoştit între umeri, am văzut că tremuri. In uşă te-ai oprit. Te-ai întors şi ai dublat. La urmă ai izbucnit în râs cu hohote, de mine, de prostia mea, cum ai numit-o. Ţi s'a coroiat năsucul botorog până'n bărbie de atâta râs, peste buzele umflate, murgi. In ochi însă am văzut fara din tine. Te-ai şi dus mai sus şi ai lovit. M'ai buimăcit, dar n'am murit. Am mers mai departe drumul meu, paltonul acela jerpelit m'a ocrotit. Acum mi te aşezi cruciş în uşa bisericii, să-mi opreşti calea spre credinţă. Să mi-o iai şi pe aceea, toată pentru tine, să mi te substitui şi în cele spirituale. Ca să izbuteşti mai bine, te-ai vârît între bancheri, fabricanţi şi demnitari simandicoşi, oameni de treabă care spun lucrurile autoritar şi cu competinţa împinsă peste tine, în sfârşit oameni cu bani grei şi persoane pe care le-ai potrivit a fi de teapa ta. Nu-ţi dai seama cum acela, care cunosc munca, râd de nesăbuinţa-ţi hâdă? Nu-ţi dai seama cum te privesc toţi, cu zâmbet ascuns, de compătimire, de dispreţ, pe care ca mâne îl vor da pe faţă? Şi dacă oamenii te scot din rândurile lor, ce mai faci cu comorile tale, cum mai vrei, ticălos vânzător de moarte, murdar îmbogăţit de războiu, infam speculant de pace, care ţi-ai adunat comorile călcând fără milă peste cadavre, cum mai vrei să te primească cerurile?